

PhDr. Antonín Rašek

Systémový přístup ke globální bezpečnosti

(Barack Obama v polovině prezidentského mandátu)

Mě by nikdy nenapadlo, že černoch může být americkým prezidentem; že se to stalo, sděluje něco dobrého o touze o rovnosti a spravedlnosti.

Miloš Forman

Ti, kdo spekulují o úpadku moci jediné současné supervelmoci, protože všechny říše jednou upadly nebo se dokonce rozpadly, zapomínají na jeden důležitý faktor, možná primární: Američané úspěšně překonali pět vážných krizí: občanskou válku, první světovou válku, hospodářskou krizi 1929, druhou světovou válku, Vietnam. Mají k dispozici nezměrný lidský potenciál, nejmodernější technologie a vědeckovýzkumnou základnu, která je stále schopna jim zajistit další úspěšný vývoj. Pro mladé talenty z celého světa jsou Spojené státy stále Mekkou.

Prezident Obama nadále chce Ameriku, která bude mít ve světě vedoucí roli, nevzdává se tzv. leadershipu. Před odjezdem do Prahy vyhlásil novou jadernou strategii. USA v ní mj. přestávají považovat jaderné zbraně za prioritní a nebudou je dál vyvíjet. Nepoužijí je jako první a nikdy také proti nejaderným zemím, s výjimkou těch, kdo odmítají respektovat dohodu o nešíření těchto zbraní. Předstihly tak Rusko, které se jejich preventivního použití nevzdalo, a to i v případě masivního napadení konvenčními zbraněmi. Rusové tím mimoděk přiznávají, že jsou na tom ve srovnání s minulostí špatně.

Britského historika přednášejícího většinou ve Spojených státech profesora Nialla Fergusona se studenti Oxfordské univerzity zeptali, jak se dívá na roli amerického prezidenta Baracka Obamy, a on jim řekl: „Nejdříve bude mít výtečný inaugurační projev, potom bude mít ještě několik takových projevů, a pak už nic.“

Jenže Obama přišel s odzbrojením, v krizi začal bořit dosavadní principy jejich řešení, nebál se zasáhnout do soukromého podnikání, pustil se do zdravotnické reformy proti odporu soukromého pojišťovnictví a farmaceutického průmyslu, vzal na sebe odpovědnost v pokračování afghánského konfliktu, nedal se odradit, když ho republikáni začali srovnávat s Hitlerem, Stalinem či s Che Guevarou. Měl odvahu převzít moc v situaci, kdy jsou Spojené státy oslabeny, přestávají hrát roli jediné supervelmoci, což mu nakonec může být přičteno k tíži. Niall Ferguson proto zároveň přiznal, že zvolení Obamy je výrazem americké síly a sebevědomí. Jak je po dvou letech zřejmé, jinak Obamu přijala Evropa, jinak Američané, a to ani ne tak z ideového hlediska jako spíš etnické příslušnosti.

Obamovo hodnocení po prvním roce

Hodnocení Obamova prvního roku prezidentství nemohlo být jiné než rozporné. Odráželo politické postoje těch, kdo se k němu vyjadřovali. Tzn. radikálů požadujících

rychlou změnu či konzervativců trvajících na pokračování dosavadního politického přístupu. Bylo by možné jejich hodnocení obsáhle citovat a komentovat. Spíše se zaměříme na obecnější posouzení, jak jej např. prezentoval Jiří Pehe: „Uskutečnění ideálu, jakým bylo zvolení mladého černošského senátora prezidentem USA nebo zvolení disidenta vláčeného komunistickými kriminály prezidentem Československa, samozřejmě vyvolalo nepřiměřené očekávání.“ [1]

Co je rozhodující, Obamovi se podařilo alespoň zčásti skoncovat s politikou Bushovy administrativy. Setrvačnost mechanismů minulosti je však nelehko překonatelná, zvláště volí-li se vyloženě demokratický evoluční přístup. Prosazení idejí tolerance, multikulturalismu a multipolarity, konečně ani jiný postup neumožňuje, jakkoli je spíše výsledkem světového vývoje než Obamovy snahy.

Nechybějí ovšem hlasy, které neskrývají zklamání. Nejcitovanější český ekonom, Milan Zelený, profesor na Fordham University v New Yorku, Obamovi vyčítá, že během předvolební kampaně sliboval změnu, kvůli níž mu voliči dali hlasy. Zdaleka ale nepřišlo to, co od něj očekávali. „Když politik žádá ‚Dejte mi moc a já prosadím potřebnou změnu‘ – a lidé mu tu moc propůjčí – pak je chybná interpretace, že vy, voliči, přijmete moji změnu, a ne že já, prezident, přijmu změnu vaši. Obama nepochopil touhu národa po změně, ale použil staré politické mechanismy k prosazování změny své vlastní. V Americe tohle nemohlo a nebude fungovat,“ upozorňuje Zelený. [2]

Pavel Tomášek, analytik Aktuálně.cz, se s Milanem Zeleným ve svém textu Obama nevyslyšel silné volání po změně shoduje: „Obama stojí na prahu druhého roku své vlády podlomen nesplněním dvou velkých slibů. Američané stále ve svých životech nepocítili důsledky odražení se ekonomiky od krizového dna. Politika ve Washingtonu je stejně hašteřivá a bez vůle ke kompromisu jako před Obamovým nastěhováním se do Bílého domu,“ míní Tomášek. [3]

Zatímco po nástupu Obamy k moci jsme mohli o Spojených státech říci, že jako první nastupují do éry post-, situace se po roce podstatně změnila. V kauze Citizens United proti Federal Election Commission Nejvyšší soud USA 21. 1. 2010 rozhodl zrušit federální zákon zakazující korporacím využívat svých fondů k financování kampaní ve prospěch nebo neprospěch kandidátů ve volbách. Prezident Barack Obama to nemůže vnímat jinak než jako vítězství naftařských koncernů, Wall Streetu, soukromých pojišťoven a jiných mocných zájmů. Mnozí Američané se v této souvislosti domnívají, že např. v Iráku umírají američtí vojáci spíše za zájmy korporací než republikánské ideály.

Václav Bělohradský to přímo označil jako nástup postdemokracie: „... korporace vytlačují z veřejného prostoru vědomí morální ambivalence vědeckého a technologického pokroku... hlavním cílem mediálních korporací není informovat veřejnost, proto o tom, co je zpráva, rozhodujeme my... současná ‚ekonomická věda‘ je mediálním trikem, postaveném na rétorickém využití matematiky, hraje v naší společnosti stejnou roli jako astrologie, nemá nic společného s realitou. [4]

Komentátoři a politologové se shodli v tom, že Obama má velké problémy doma i v zahraničí, a zatím žádné konkrétní výsledky. Podle jedněch je třeba vyčkat, protože jeho úkoly jsou mimořádně složité. Podle dalších se jenom ukázalo, že Obama nasliboval mnohem více, než mohl jako nezkušený politik zvládnout.

První úspěch však přesvědčivě zaznamenal – volby v Iráku, jakkoli ustavení vlády se setkalo s vážnými problémy, které dávají naději, že se odtud vojska mohou stáhnout v plánovaném termínu, tj. do konce roku 2011, i když to USA zemi opustí. Znamená to

však jisté zjednodušení situace, Obama se bude moci věnovat více Afghánistánu, což je neskutečně nesnadný úkol, který kdyby vyřešil, upevnilo by to jeho postavení před dalšími prezidentskými volbami.

V některých případech jsou nároky na Obamovu roli až nepřipadné, i když může existovat i jiný názor, jako kdyby USA paradoxně odpovídaly za dění na celém světě. Např. známá herečka Mia Farrowová [5] kritizuje prezidenta, že „přehlíží soudánskou genocidu“ a žádá ho, aby zasáhl.

Jisté obavy z toho, že by Obama nemusel být zvolen i podruhé, ačkoli to Američané málokomu nedopřejí, signalizuje i záměr, aby Hillary Clintonová jako úspěšná ministryně zahraničních věcí kandidovala v příštích volbách jako viceprezidentka. Pesimismus nejspíš ale není na místě. Komentátor Michael Medved ve Wall Street Journal [6] napsal, že Obama je nadále favoritem voleb 2012. Sice jeho obdiv u bělošského obyvatelstva klesl za dva roky ze 43 % na 38 %, ale stále si udržuje vysokou podporu černošského a hispánského obyvatelstva, jejichž počet každoročně stoupá o procento, tedy mezi lety 2008 a 2012 z 26 % stoupne na 30 %. Obamovi bude stačit, i když je to z hlediska bezpečnosti problematické, postaví-li se vstřícněji imigraci z jihu. Bude-li tento trend pokračovat, nezvýší-li se výrazněji, za dvacet let ztratí běloští občané ve Spojených státech většinu.

Přetrvávající úvahy o úpadku moci Spojených států

Existuje mínění, že po pádu SSSR jako dlouhodobého nepřítele se hledala náhrada na jihu. [7] Zprvu posloužil Saddám Husajn nepředloženou anexí Kuvajtu. Američané se začali obávat zejména tzv. zhroucených států a nejrůznějších šedých zón s těžko predikovatelným vývojem, které následně rozšířila osa zla Irák-Irán-Severní Korea. Americké politiky i strategy později ovlivnila kniha Zbigniewa Breziňského Velká šachovnice, jejíž idea se dá lakonicky vyjádřit, že není důležité mít nepřítele, ale udržet si převahu. Olivier Zajec v knize Tajemství geopolitiky k tomu dokonce napsal: „Vzhledem k tomu, že bezprecedentní síla USA je odsouzena k úpadku, prioritou je ovládnutí procesu vzniku nových světových mocností tak, aby neohrožovaly americkou nadvládu.“ [8] To je právě nejspíš objektivní příčinou Obamovy zahraniční a bezpečnostní strategie. Nepovede-li se to, může se Obama stát obětí beránkem. Jako Michail Gorbačov.

O problémech supervelmocenského postavení Spojených států hovořil při své pražské návštěvě bývalý ruský premiér a ministr zahraničních věcí Jevgenij Primakov: „Obama se od svého předchůdce skutečně vážně liší... jeho nástupem skončila doktrína unilateralismu. Obama bezesporu bojuje o lídrovství USA ve světě, ale zároveň chápe, že lídrovství a hegemonismus jsou různé věci... Na druhé straně – Obama chápe, že v současnosti není možné vyřešit žádný mezinárodní problém pouze vlastními silami. Ani když jde o mocné USA. Názorným příkladem jsou Írán a Afghánistán.“ [9]

Michal Romancev z Metropolitní univerzity Praha napsal: „... pro probíhající transformaci mezinárodního systému je, a ve střednědobém horizontu bude charakteristické, že kulturní, politická a hospodářská dominance Západu bude postupně nahrazována mnohem rozmanitějším a více heterogenním systémem, v němž noví (například Brazílie, Indie či globální dimenzi si připustivší EU) a staronoví (zejména Čína a Rusko) hráči budou s větší či menší mírou asertivity prosazovat své vlastní pohledy na svět. EU, jako jeden z architektů nového světového systému, se domnívá, že vznikající systém je

možno charakterizovat jako interpolární, neboť jeho klíčovými charakteristikami bude multipolarita v éře vzrůstající interdependence. Pro interpolarnitu bude příznačné, že bude primárně založena na zájmech (hlavních aktérů), zaměří se na (společně) definované problémy a bude orientována na optimalizaci společných postupů při jejich řešení.“ [10]

Stejně jako koluje anekdota o linii ruských vládců Rasputin – Putin – Tin, můžeme zkonstruovat podobnou linii Bush – Obama – Wu-wei, jak jméno toho posledního ve své prognóze zvolil Kryštof Kozák. [11] I když se Číně daří ekonomicky dohánět Spojené státy, vypořádávat se s chudobou a nelze podcenit sofistikovanou čínskou infiltraci v téměř všech kontinentech, lze s ním souhlasit, že v příštích dvaceti letech nebude určovat směřování světové politiky. Američané však musejí překonat neochotu až odpor k veřejným projektům a k rozvoji infrastruktury, skoncovat s praxí řešit mezinárodní problémy silou, což poškozuje nejen jejich prestiž a zvláště státní pokladnu.

Ztráta vedoucího postavení nemusí znamenat, že je nahradí někdo jiný. Světová moc může být v jednotlivých oblastech lidské činnosti disperzní. Diskuze o slábnoucí moci USA trvají již od sputniku přes hrozbu hispanizace a islamizace až po současnou finanční a ekonomickou krizi: to konstatuje sociolog Karel Černý, který analyzoval publikace tří světoznámých autorů o tomto problému. [13] Dospívá k závěru, že ani tak v diskuzích nejde o věcnou analýzu situace, ale ideová střetnutí, „o slábnutí Spojených států se píše celá desetiletí, chmurné předpoklady se však nenaplnují“. Podobně jako se kdysi psalo o tom, že světová priorita bude patřit Japonsku, nyní jeho roli přebírá Čína a Indie. Autor nepodceňuje hispanizaci, protože počet obyvatel tohoto etnika s menšími předpoklady integrace již převýšil počet obyvatelstva černošského.

Navzdory pesimistickým předpovědím a analýzám, Američané stále dlouhodobě vytvářejí čtvrtinu světového ekonomického bohatství a vynakládají na svou vojenskou sílu polovinu světových vojenských rozpočtů. Příčinou úspěchů je především efektivní vzdělávací systém – USA na něj vydávají 2,6 % HDP, Evropané jen 1,2 % – což se promítá i do výsledků vědy a inovací. Lze předpokládat, že USA se lépe vypořádají i s demografickým vývojem a migrací než Evropa. Je ovšem otázkou, zda tento faktor bude schopen přinejmenším kompenzovat zvyšující se státní dluh, přes 90 % HDP, stárnutí populace a stále hůře zvládnutelnou migraci, zvláště z jihu, což podle prognóz povede k tomu, že v roce 2050 budou Spojené státy převážně latinskoamerické.

Ekonomika jako stálá Obamova priorita

V souladu se svou ústavní povinností přednesl Barack Obama před společným zasedáním obou komor Kongresu první Zprávu o stavu Unie. Ve více než hodinové řeči zhodnotil dosavadní úspěchy i zklamání z prvního roku své vlády. Částečně i v reflexi čerstvé ztráty supervětšiny v Senátu, Obama přiznal chyby v komunikaci priorit a přínosu své agendy americkým voličům a představil agresivnější postup v boji s přetrvávající vysokou nezaměstnaností. V odpovědi na rostoucí obavy z rozpočtového deficitu navrhl zmrazit vládní výdaje, z tohoto opatření jsou zatím vyjmuty oblasti národní obrany a mandatorních výdajů. Konkrétním slibem bylo zrušení politiky *don't ask, don't tell* znemožňující Američanům otevřeně deklarujícím svou homosexuální orientaci službu v národních ozbrojených silách.

Obamova řeč obsahovala též varování a kritiku. Republikány varoval před pokračováním jejich obstrukcionistické taktiky a vyzval je v krizové situaci ke spoluzodpovědnosti

za vládnutí. Demokratickým kolegům připomněl, že stále mají výraznou většinu v obou komorách Kongresu a zdůraznil nutnost pokračovat ve snaze prosadit jejich politickou agendu. Před přítomnými soudci Nejvyššího soudu vyjádřil politování nad jejich nedávným verdiktem *Citizens United v. FEC*. Zahraniční politice věnoval necelých deset minut, což potvrdilo, že se jeho priority nacházejí na domácí politické scéně. [14] Z mezinárodně politických problémů zdůraznil stažení sil v Iráku a pokračování v jaderném odzbrojování. O Číně padla jen zmínka.

Neznamená to, že by Obama podstatně mezinárodní politiku neovlivňoval. Je však patrnější, že Spojené státy jsou stále více první mezi rovnými. Musí proto logicky volit strategii **bilaterálního paralelismu** s ostatními velmocemi a mocnostmi. Lze to zčásti charakterizovat jako reflexi vědomí postupné ztráty leadershipu. Jak je patrné, ekonomická krize vede americkou administrativu ke stále většímu pragmatismu. Jak se prokazuje, i Obama není jako kdysi prezident Carter vizionář, ale pragmatik. Vypůjčíme-li si příměr z literatury, Obama není Cervantesovým donem Quijote, ale Sancho Panzou řídícím se reálným kritickým rozumem. Možná jsou v Obamovi spojeny obě tyto postavy nejslavnějšího a nejlepšího světového románu. Jiná politika obrany i prosazování amerických zájmů prostě neexistuje. Jinak Spojeným státům hrozí řecká nemoc. Mnohé strategické cíle musely jít proto načas stranou.

Ve Zprávě o stavu Unie se tedy Obama věnoval především vnitropolitické situaci a v ní prioritně ekonomické situaci; ze sociálních skupin pak střední třídě. Z ekonomických problémů klíčovou pozornost věnoval vytváření nových pracovních míst. Oživení ekonomiky věnoval 175 miliard USD, zvláště podpoře malých podnikatelů, podpoře vývozu a výstavbě nové generace jaderných elektráren. Zdanění velkých bank a jejich event. reorganizace má přinést 250 miliard USD. Zatím se podařilo prosadit zákon znemožňující bankám operace, které způsobily finanční krizi. Má pokračovat zdravotnická reforma, při níž chce Obama spolupracovat s opozicí.

V polovině roku 2010 Sněmovna reprezentantů schválila regulační plán finančního trhu, který je považována za radikální. Je zaměřen na dosud standardní praxi, která vedla k finanční krizi a která přerostla v krizi ekonomickou. Zákon zavádí přísnou regulaci finančních institucí a omezí jejich zisky. Posiluje ochranu spotřebitelů, omezí bankovní prostor pro rizikové obchodování a investování a zavede režim, který úřadům umožní snadnější likvidaci finančních ústavů, které se ocitnou v problémech. Reformu finančního sektoru podepsal Obama 20. července 2010. Musel souhlasit s kompromisem, pro nesouhlas republikánů zákon neobsahuje zvláštní daň pro velké banky a hedgeové fondy.

Po schválení zákona o zdravotnictví je to další Obamovo vítězství při realizaci svého programu. Nedočkal se však za to satisfakce. Se zdravotnickou reformou souhlasí jen třetina Američanů. Paradoxně čím víc plní sliby, tím hůře je hodnocen. Zlepšení ekonomické situace pociťuje 13 % Američanů, o zhoršení je přesvědčeno 23 %, ostatní žádné změny nevidí. S Obamovými reformami souhlasí 35 %, nesouhlasí 47 %. S jeho výkonem funkce je zásadně spokojeno 29 %, zásadně nespokojeno 35 %. Přesto byl ještě populární, patřil mezi nejoblíbenější osobnosti. Navíc jeho protivníci v prezidentských volbách John McCain a Sarah Palinová jako kdyby se z americké politické scény vytratili.

Složitost překonávání krize se ke konci roku 2010 projevila ve výzkumu pro Strategic One Institute, kde 65 % Američanů uvedlo, že očekává další hospodářskou krizi. Stejně procento lidí si podle průzkumu pro Wall Street Journal a NBC myslí, že USA čelí dlouhodobému úpadku. Analytici to hodnotí jako apokalyptickou náladu. Souvisí to

s vysokou mírou pravděpodobnosti z panujících obav o úpadku Spojených států. To by mohlo vést ke stahování peněz z bank, tisku nových a následné inflaci. Podle komentátora Davida Brookse z The New York Times jsou nyní problémy strukturální, ne cyklické. USA podle něho čeká podobný ústup jako Velkou Británií před sto lety.

Ekonomickým problémem nesporně jsou i vojenské výdaje. Jen válka v Iráku a v Afghánistánu má podle odhadu nositele Nobelovy ceny za ekonomii Josepha Stiglitze a profesorky Harvardovy university Lindy Bilmesové z roku 2008 stát americké daňové poplatníky 4 biliony USD (72 bilionů Kč) přímých i skrytých výdajů, z toho čtvrtina nákladů má jít na veterány (těmito válkami prošlo již 2,1 milionu amerických vojáků, z nichž 600 tisíc již požádalo o zdravotní péči). Druhá světová válka si z amerického rozpočtu vyžádala v přepočtu 5 bilionů USD. Výdaje na vietnamskou válku to má překročit o třetinu. Americký Kongres na základě údajů Pentagonu uvádí dosavadní přímé výdaje ve výši 1,086 bilionu USD, tj. 19,6 bilionu Kč (70 % na Irák, 28 % na Afghánistán a 2 % na jiné výdaje). Současný státní dluh USA rozpočtený na jednoho obyvatele činí 43 500 USD.

Jaderné odzbrojování

Barack Obama dodržel slib začít svět zbavovat hrozby jaderných válek a na stejném místě, kde tak učinil, byla v Praze podepsána dohoda Start. Na tento krok navázal i summit o jaderné bezpečnosti 12. a 13. dubna 2010 ve Washingtonu. Tato iniciativa však narážela na souvislost s protiraketovou obranou.

Smlouva START I z roku 1991 z konce bipolarity snižovala počty aktivních strategických jaderných hlavic z 10 000 až 11 000 na 6000 a nosičů z cca 2000 na 1600. **Moskevská smlouva START z roku 2002** snižovala počet hlavic na 1700 až 2200. Rusko si přitom zachovalo převahu v taktických jaderných zbraních, kterými si kompenzuje kdysi mohutné konvenční síly, které notně zastaraly. Proto se snaží o to, aby Američané snížili jak rozpočet, tak konvenční zbraně, což je iluzorní vzhledem k vedlejším konfliktům.

Podle nové smlouvy START se počet hlavic má během sedmi let desetileté smlouvy na obou stranách snížit na 1550, nosičů raket na 700, tedy u USA cca o pětinu, u Rusko o čtvrtinu (někdy se udává celková třetina, protože údaje o počtech jsou zčásti tajné), ve skutečnosti jde o desetinu. To jim stále zajišťuje jadernou převahu. Problém je v započítávání bombardérů, které se započítávají jako jednotka, ale mohou nést až deset hlavic. Podle Hanse Kristensena z Federace amerických vědců [15] nebude tím započítáno 450 amerických strategických hlavic z nyní 2100 rozmístěných a Rusové nezapočítají 860 z 2600 hlavic. USA budou muset odstranit 100 a Rusové 190, tedy ne příliš mnoho. Rozhodující je daleko sofistikovanější kontrola smlouvy. Ve srovnání s historicky nejvyšším počtem těchto zbraní činí snížení 80 %.

Velmi diskutabilní se v této souvislosti stává uvažované stažení amerických taktických jaderných zbraní z Evropy, což je bez adekvátní ruské odezvy nemyslitelné. Stejně tak bude v budoucnosti nemožné dále snižovat jaderný potenciál bývalých supervelmocí bez podobné aktivity jaderných mocností.

Spolu s novou smlouvou START je tedy ve hře stažení cca 200 taktických jaderných zbraní z Evropy, umístěných v Německu, Belgii, Nizozemí, Itálii a Turecku, které měly být na cíl transportovány letouny, jejichž životnost pomalu končí a jsou za současné

situace těžko využitelné. O stažení požádaly Německo, Norsko a státy Beneluxu jako vstřícný krok na podporu summitu o jaderném odzbrojení. Reakce české politické scény na novou iniciativu byla, jak se dalo očekávat, ambivalentní až kontroverzní. Zatímco levicová část je nakloněna a věří v možnost jaderného odzbrojení, pravicová je skeptická.

Podle názoru politického ředitele ministerstva zahraničních věcí Ivo Šrámka „... z našeho středoevropského pohledu byly a jsou americké jaderné zbraně především vyjádřením závazku USA bránit Evropu. Nechceme zpochybňovat současné uspořádání za situace, kdy chybí reálná alternativa a některé další státy naopak usilují o získání jaderné zbraně. Česká republika zcela v souladu se svými bezpečnostními zájmy podporuje zachování současného stavu, který zatím neztratil svou relevanci. Strategická koncepce NATO rozmístění amerických zbraní považuje za základní politickou a vojenskou vazbu mezi evropskými a severoamerickými členy Aliance, demonstraci solidarity a závazku k zajištění bezpečnosti spojenců“. [16] Americká vláda se zatím rozhodla tyto zbraně nestahovat a rozhodne se až po poradě se spojenci.

K této problematice se při své návštěvě Prahy vyjádřil také David Hamilton, ředitel Centra pro transatlantické vztahy Univerzity Johna Hopkinse ve Washingtonu: „Ministři Clintonová a Gates velmi důrazně potvrdili nutnost odstrašujících síly. USA tlačí spojence, aby byl článek 5 o vzájemné pomoci věrohodný. Otázkou jsou však taktické jaderné zbraně USA, které v Evropě zbývají. Aliance ve své strategické koncepci z roku 1999 konstatovala, že nemají vojenský význam a nemyslím, že se to změní. Podle Američanů by bylo nejlepší, kdyby se nejprve shodli Evropané a vyjádřili se, ale evropský konsenzus chybí. Máme za to, že rozhodnutí padne v rámci NATO, ne jednostranně. A také po jednání s Ruskem, aby v případě stažení přijalo reciproční krok. Letectvo USA je nechce. Podle něj nemají odstrašující význam.“ [17]

Další existence amerických taktických jaderných zbraní dislokovaných v Evropě, jejichž stažení požaduje hlavně Německo, ale i další země, byl i na programu summitu ministrů zahraničních věcí v dubnu 2010 v Tallinu. Členské země ze střední a východní Evropy se obávají, že tím Severoatlantická aliance ztratí odstrašující sílu. Takové obavy vyjádřil také náš tehdejší ministr obrany Martin Barták. I Alexandr Vondra je přesvědčen, že jaderné zbraně budou dál důležitým prvkem obranné strategie USA i NATO. Nic na tom podle něho zřejmě nezmění ani odzbrojovací smlouva o omezení strategických jaderných zbraní mezi USA a Ruskem.

Těžko ale mluvit o odstrašující síle, když Rusové mají takových zbraní pětadvacetinásobně více, z toho okamžitě použitelných desetinasobek. Bez dohody s Ruskem to těžko půjde. Je tedy zřejmé, že diskuze o těchto jaderných zbraních bude důležitým tématem. Souvisí to s dubnovým podpisem americko-ruské smlouvy o jaderném odzbrojení. Podle některých expertů by stažení amerických jaderných zbraní z Evropy, ať už částečné nebo kompletní, mohlo vést paradoxně k dalšímu zbrojení. Například Turecko by mohlo pracovat na výrobě vlastních nukleárních zbraní, které by byly odstrašující silou vzhledem k obavám ze šíření jaderných zbraní na Blízkém východě.

Je zřejmé, že bez cesty k odzbrojování, resp. snižování jaderného potenciálu obecně a stanovení a dodržování základních principů vzájemné důvěry zvláště mezi velmocemi, si ovšem není možné budoucí multilaterální svět představit. Základní podmínkou je při každé smlouvě zajistit rovnováhu prostředků a sil. I přes všechny námitky byla Smlouva mezi Ruskou federací a Spojenými státy americkými o opatřeních k dalšímu

snížení a omezení strategických útočných zbraní, podepsaná v Praze 8. dubna 2010, ohodnocena jako nový START.

Ti, kdo mají za sebou přes pětisetletých životních dekad, jsou při charakterizování událostí jako přelomových či historických obezřetní. Jak už to ale absurdně bývá, čím jsou střízlivější, tím víc se mohou mýlit. Možná opravdu postupně pohřbíme tzv. *overkill*, nadměrnou ničivou sílu, či stručněji přezabít, jak se obvykle tento anglický pojem překládá. I po realizaci smlouvy bude totiž třináctinásobný.

I když americký a ruský potenciál je enormní, budou-li se obě země snažit jej dále snižovat, postupně narazí na hranici a nutnost, aby do procesu snižování byly zahrnuty i další jaderné země. Mezi nimi jsou ovšem vážné rozdíly. Něco jiného je, když zbraně vlastní USA a Rusko či Velká Británie a Francie. Ani se možná nemusíme děsit, mají-li je Čína a Indie – pokud by je v druhém případě nevlastnil Pákistán, mezi nimiž existuje napětí. Podobně jako Izrael, když o jaderné vyzbrojování usiluje Írán. Ihned po Praze se Obama sešel s čínským prezidentem. Systémový přístup v globálním strategickém vládnutí se projevil i v následném summitu 47 zemí o nerozšiřování jaderných zbraní a zabránění tomu, aby se dostaly do rukou teroristů. Byla přijata opatření, která mají být splněna do čtyř let. [18]

Daniel Anýž k tomu napsal: „V tomto smyslu je důležitá i obecná rovina Obamova summitu. Americký prezident zdvihl problematiku zabezpečení jaderného materiálu z kategorie, kdy se tím zabývaly odborné týmy na příslušných ministerstvech jednotlivých států, do nejvyšší mezinárodní úrovně. Obrazně i doslova položil na konferenční stůl, za kterým ve Washingtonu sedělo přes 40 státníků, své prioritní téma a řekl: řešme to. Zda mezinárodní společenství vezme tuto pobídku vážně se teprve ukáže. Ale je zřejmé, že začal určitý proces, za dva roky se bude v Jižní Koreji konat návazná hodnotící konference.“

Týdeník Newsweek k tomu ovšem připomněl slova někdejšího demokratického senátora Sama Nunn, který společně s republikánem Richardem Lugarem na začátku 90. let prosadil program, v rámci něhož Američané technicky a finančně pomáhají Rusku s bezpečnou likvidací jaderného arzenálu. Jde o „dostihy mezi spoluprací a katastrofou“, popsal Nunn jejich iniciativu. Obamův summit lze jednoznačně zahrnout do kolony spolupráce. [19]

Podle zprávy amerického ministerstva energetiky chce vláda prezidenta Obamy snížit do roku 2022 arzenál jaderných zbraní o 30 až 40 %, tj. z 5000 ks na 3000 až 3500. Je v tom zahrnuto i 1550 strategických útočných zbraní podle americko-ruské dohody START. Američané hodlají v příštích dvaceti letech vydat na jaderné vyzbrojování 175 miliard USD. Jistý příslib průlomu lze zaznamenat i po jednání francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho a německé kancléřky Angely Merkelové s ruským prezidentem Dmitrijem Medveděvem v přímořském letovisku Deauville, kde Medveděv přislíbil nejen účast na lisabonském summitu, ale i zvážit nabídku zapojit se do systému protiraketové obrany Aliance.

Nová národní bezpečnostní strategie

Barack Obama zůstává v mnohém věren svým předvolebním slibům. Proto byla i přijata nová americká Národní bezpečnostní strategie 2010 (NBS). Konečně je to jeho každoroční povinnost, i když ne vždy dodržovaná. [20] (Ostatně podobně jako u nás,

kdy má být bezpečnostní strategie novelizována po dvou letech, ale naposled se tak stalo v roce 2003.) Americká NBS je svým širokým tematickým obsahem spíše národní strategií Spojených států. V tomto stručném textu se proto budeme věnovat právě jen bezpečnostní tematice. Aby nikoho nenechal na omylu, Obama chce Ameriku, jež bude mít ve světě vedoucí roli. Proto ji prezident nazývá **strategií národní obnovy a světového vedení**. Chce jej však udržovat a rozvíjet jinými prostředky než jeho předchůdce George W. Bush, přejít od strategie globální hegemonie ke globálnímu vedení. Proto postupně opouští jeho preventivní strategii preemptivního charakteru, kdy si Američané své protivníky *de facto* určovali sami, jako to bylo v případě Iráku a Afghánistánu, v níž ta druhá země je zjevnou koulí u Obamových nohou. Američané si přesto chtějí udržet vojenskou převahu jak v jaderných zbraních, tak ve zbraních konvenčních. Stejně jako za administrativy prezidenta Bushe nechťejí tedy dopustit, aby někdo dosáhl jejich síly, s níž by se těžko vyrovnávali.

Spojené státy pokračují v dosavadním trendu, v němž vzestupný význam mají noví aktéři, především Čína, Rusko a Indie. Evropa jistým způsobem ustupuje do pozadí. Ne však zcela, zvláště pro spojenecké závazky v Severoatlantické alianci, kde je pro USA prioritní.

Spojené státy chtějí posilovat světové instituce včetně důležitosti OSN, na druhé straně je z NBS zřejmé, že preferují bilaterální vztahy. Z tohoto hlediska je výstražné, že nevěnují vážnější pozornost Evropské unii, ale dávají přednost úzké a pravidelné spolupráci s Velkou Británií, Francií a Německem.

Za hlavní bezpečnostní hrozby Američané považují terorismus, jaderné zbraně v rukou nedemokratických zemí a teroristů, kyberterorismus, devastaci životního prostředí a nebezpečí pandemií. Mění se však reflexe terorismu, který je chápán jako specifická taktika konkrétních organizací jako je al-Ká'ida.

Hlavní body nové jaderné strategie USA:

- 1. Zabránit šíření jaderných zbraní a nukleárního terorismu.** Spojené státy tento bod umístily do čela své jaderné strategie, docílit jej chtějí posílením kontroly šíření jaderných zbraní, včetně eliminace nukleárních ambic Íránu a KLDŘ, zajištěním veškerého špatně chráněného jaderného materiálu na světě do čtyř let a zesílením snahy o jaderné ozbrojení či o zákaz jaderných zkoušek.
- 2. Snížit roli amerických jaderných zbraní v národní bezpečnostní strategii.** Jde o reakci na změněnou situaci po konci studené války, kdy klesla úloha amerického jaderného arzenálu při odstrašování nejaderných útoků, ať již konvenčních, chemických či biologických. Spojené státy proto hodlají zesílit roli konvenční výzbroje a snížit jaderný potenciál. Spojené státy zároveň přistupují ke strategii „negativní bezpečnostní záruky“, tj. slibu, že nezaútočí nukleárními zbraněmi na nejadernou zemi dodržující smlouvu o nešíření jaderných zbraní. V případě zemí, jež se touto smlouvou neřídí, podle strategie existuje omezený počet scénářů, kdy mohou americké jaderné zbraně hrát roli při odstrašení protivníka; neznamena to ale, že vzrostla ochota použít tyto zbraně proti takovým státům, tedy Íránu a KLDŘ.
- 3. Zachovat strategický odstrašovací a stabilizační potenciál amerického jaderného arzenálu i po jeho redukci.** USA při své obraně nadále budou spoléhat na mezikontinentální balistické střely, rakety s jadernými hlavicemi odpalované

z ponorek a jaderné bombardéry, co nejvíce se prodlouží čas pro rozhodnutí amerického prezidenta použít jaderné zbraně, aby se předešlo neštěstím nebo nedorozuměním. Spojené státy chtějí dále jednat s Ruskem a Čínou, aby se mezi nimi a těmito velmocemi udržela strategická stabilita a vzrostla důvěra. Washington také bude i po podpisu nové smlouvy s Ruskem o omezení jaderných zbraní usilovat o další snižování jaderných arzenálů.

4. **Posílit regionální odstrašovací roli a ujistit spojence a partnery Spojených států o ochraně jejich bezpečnostních zájmů.** Washington neučiní změny v úloze dosavadních odstrašujících prostředků bez konzultací se spojenci a partnery. Spojené státy budou klást stále větší důraz na nejaderné odstrašování, například ve formě protiraketové obrany.
5. **Udržovat bezpečný, zajištěný a efektivní jaderný arzenál.** Spojené státy nadále nehodlají pokračovat v jaderných zkouškách, které ukončily v roce 1992, nebudou vyvíjet nové jaderné hlavice a budou jen udržovat současný jaderný arzenál a prodlužovat jeho životnost, soustředí se na to, aby jaderné zbraně, které skladují, byly v bezpečí a spolehlivé. Do budoucna je podle nové jaderné strategie cílem Spojených států svět bez nukleárních zbraní, který jako svou vizi představil americký prezident Barack Obama zhruba před rokem v Praze. [21]

Hlavním bodem nové jaderné strategie USA je zabránit šíření jaderných zbraní a nukleárního terorismu. Spojené státy tento bod umístily do čela své jaderné strategie vůbec poprvé.

Protiraketová obrana

Nový americký projekt prezentovaný ve studii Ballistic Missile Defence Report (BMDR) prokazuje, že se v podstatě jedná o kontinuální strategii v americké protiraketové obraně. Ve srovnání s dřívější podobou se strategickým určením je zaměřena na protiraketovou obranu bojiště, tj. proti střelám krátkého a středního doletu. Tak to v konfrontaci s bývalým prezidentem Georgem Walkerem Bushem požaduje ministr obrany Robert Gates: „Určil jsem, že hlavní prioritou našich plánů a programů protiraketové obrany je ochrana před krátkodobými regionálními hrozbami. Taktéž jsem vydal příkaz podporovat posílení vojenské schopnosti bránit území USA od omezeného napadení malým množstvím balistických raket dlouhého doletu.“

Projekt se zaměřuje výhradně na zbraně hromadného ničení nukleárního charakteru. Chce zabránit šíření jaderných zbraní i raketových technologií a omezit možnosti jejich zneužití zeměmi, které tyto zbraně již mají, a to jak pokud jde o jejich využití jako nástroje odstrašení, tak faktické použití.

BMDR deklaruje záměr zachovat 30 kusů antiraket GBI rozmístěných na Aljašce a v Kalifornii; k tomu se uvádí: „USA jsou v současné době ochráněny před napadením s využitím omezeného množství mezikontinentálních balistických raket (MBR) ... USA jsou schopny v blízké budoucnosti odrazit předpokládanou hrozbu ze Severní Koreje a Íránu.“ USA mohou rozmístit dalších osm antiraket GBI, a to z antiraket určených pro pokusy. V souvislosti s možným zesílením hrozby MBR se počítá také s antiraketami SM-3. Antiraketa SM-3 Block 3B, která je ve vývoji s plánovaným dokončením do roku 2020, může být pro velkou rychlost schopna zasáhnout MBR ve vzletové fázi.

Ochrana před MBR je tak poněkud v pozadí, větší důraz se klade na ochranu před raketami krátkého a středního doletu. Přednost se přitom dává flexibilním protiraketovým opatřením, USA nechťejí budovat pevná zařízení, ale mobilní. Vyžaduje to i nutnost snížit náklady na realizaci projektu. Náklady musí přinést požadovaný efekt.

Projekt BMD je otevřen mezinárodní spolupráci, zvláště kooperaci s NATO. Její generální tajemník Anders Fogh Rasmussen však na Georgetownské universitě ve Washingtonu řekl, že by Aliance a Spojené státy měly budovat protiraketovou obranu ve spolupráci s Ruskem.

Z hlediska obranných funkcí Evropy je důležité, že se v dokumentu uvádí nový přístup k budování protiraketové obrany na jejím teritoriu. Jedná se o časový harmonogram rozmístění SM-3 v horizontu let 2011-2020. Deklaruje se otevřenost jednat v NATO a zmiňuje se explicitně role ČR a Polska, ale bez jakékoli konkretizace jejich budoucí role.

BMDR přiznává možnost vzniku obav Ruska a Číny a protiraketová obrana USA se může negativně dotknout obou zemí. Je tu však pasáž souznicí s Rasmussenovým názorem: „Naším cílem je zahrnout Rusko do nové struktury zadržování, která se stane odpovědí na rostoucí výzvy mezinárodnímu míru, bezpečnosti ze strany malého množství států, které chtějí vytvořit tajný potenciál.“ USA však nepředpokládají, že se do společného projektu zapojí Čína, vyjadřují obavu z raketového potenciálu ČLR, který je hrozbou Tchaj-wanu a vojenským objektům USA v regionu východní Asie.

V případě Ruska a Číny je opominuto, že obě velmoci mohou být globální projekcí moci USA ve světě znepokojeny zejména změnou rozložení moci ve světě mezi jednotlivými velmocemi. V této souvislosti je nutné vnímat, že BMD je součástí konceptu regionálního odstrašení, které v současné době není jako v době studené války založena na rovnosti aktérů. Dokument zdůrazňuje, že nový projekt není v žádném případě zaměřen proti Rusku a Číně, jejich zájmům a jadernému deterentu. Má především omezit vliv regionálních mocností jako Írán či zemí jako je Severní Korea. Není však zmíněn Pákistán.

BMDR nepředstavuje radikální přehodnocení vojenské politiky USA. Dílčí změna spočívá v tom, že v dokumentu už nejsou tvrdé, agresivní formulace, které používala předcházející Bushova administrativa. Jeho rétoriku proti terorismu nahrazuje pragmatismus a s tím spojená flexibilita přístupu. Cílem Obamy je i přes tuto „politickou daň“ spojit dlouhodobou vojenskou strategii s reálnými, nikoliv potenciálními hrozbami. Je to velmi složitý proces, kterému se bude stavět do cesty i existující lobby vojensko-průmyslového komplexu, o čemž svědčí i americký rozpočet na obranu v roce 2011 ve výši 708 miliard dolarů. [22]

NATO dává najevo, že by protiraketový štít ráda budovala i ve spolupráci s Ruskem. Vyzval k tomu koncem března 2010 na bezpečnostní konferenci v Bruselu generální tajemník Anders Fogh Rasmussen. Předpokládá to i zvýšené výdaje evropských členských zemí. Ty jsou dvaapůlkrát nižší než americké (711 miliard USD). Účast Ruska by byla důkazem, že je součástí euroatlantického společenství. Příčinou je stále hrozba Íránu. Posílilo by to i prestiž Evropy v očích americké veřejnosti. Je ovšem problém, zda s projektem bude souhlasit Rusko, které je proti strategické protiraketové obraně a podle šéfkonstruktéra ruského zbrojního koncernu Almaz-Altej Igora Ašurbejliho [23] chce do roku 2015 vybudovat ze šesti vyvíjených systémů komplex vojensko-kosmické obrany schopný zasahovat cíle v supernízkých i kosmických výškách. Zkoušky antiraket Víťaz proti střelám středního doletu mají být realizovány již v roce 2011.

Při summitu 47 zemí ve Washingtonu k nešíření jaderných zbraní jednal ministr obrany Martin Barták o našem zapojení do systému včasné protiraketové výstrahy před případným nepřátelským raketovým útokem. Jde o sdílení dat z velitelských a pozorovacích prvků, které mají být u nás dislokovány s výhradně českou obsluhou na dvou místech. Stejně jako předchozí varianta protiraketové obrany se nová verze systému nezamlouvá Rusku. Moskva se nadále obává, že uskutečnění plánu USA by narušilo strategickou rovnováhu mezi oběma zeměmi. Američané nicméně tvrdí, že tomu tak není a že chtějí, aby se Rusko do systému zapojilo.

Americký ministr obrany Robert Gates v polovině roku 2010 v Senátu prohlásil, že mezi USA a Ruskem není a nebude dohoda o protiraketovém štítu z prostého důvodu, že Rusko není schopno vybudovat vlastní. Taková politika je pro Rusko charakteristická již od 60. let minulého století. Proto není ani naděje, že by se podílelo na budování štítu amerického. V souvislosti s tím prohlásil, že Írán je schopný zasáhnout Evropu stovkami raket krátkého a středního doletu a že je schopen mít jaderné zbraně do jednoho roku až tří let.

Ještě před podzimním summitem Aliance o protiraketové obraně nebylo jasno. Nový český velvyslanec v NATO Martin Povejšil tehdy uvedl: „Teď je ještě brzy říci, zda v Lisabonu padne rozhodnutí o tom, že raketová obrana území a obyvatel je misí Aliance, tedy že se tudíž stane součástí kolektivní obrany. To je pořád otevřené. Diskuze pokračuje a můj odhad je, že poběží do poslední hodiny, protože to není banální rozhodnutí pro řadu zemí... Američané však budou pokračovat bez ohledu na to, zda v Lisabonu padne rozhodnutí, nebo ne... paralelně budou uzavírat dohody s jednotlivými spojenci, jež mají umožnit, aby systém vznikl.“ [24]

Bezprostředně před lisabonským summitem Aliance začal její generální tajemník Anders Fogh Rasmussen na schůzce ministrů zahraničních věcí a obrany prosazovat protiraketovou obranu propojenou a americkým štítem radikálněji. Měla by stát cca 200 miliónů eur, tj. cca 5 miliard Kč, což se zdá až neuvěřitelně laciné. Zdálo se to i Rasmussenovi, když původní odhad 147 miliónů eur po dotazech představitelů některých členských zemí raději „zastropoval“ uvedenou částkou. Hrozba vyžadující budování štítu byla definována jen obecně. Záměr se nesetkal se všeobecným pochopením, proti se postavil zejména francouzský ministr Hervé Morin. Američané na to reagovali tím, že v případě nesouhlasu budou štít budovat na základě dvoustranných jednání.

Evropa jako americký spojenec

Přední ekonom a poradce generálního tajemníka OSN Jefrey Sachs na pražském kongresu Strany evropských socialistů (PES) 8. 12. 2009 řekl: „V neposlední řadě vás žádám, i ve prospěch mé země, aby se Strana evropských socialistů spojila s politickými silami ve Spojených státech a zabránili jsme tomu, aby politice nadále dominovaly peníze a militarismus. Musíme se začít chovat moudře a vytvořit společné dílo. Vaše věc je věcí evropskou, ale je zároveň věcí globální.“ [25]

Nestává se často, aby se americký představitel či přední odborník obracel na evropskou veřejnost, navíc na tribuně levicového seskupení. Svědčí to o tom, že Američané berou globální bezpečnost skutečně vážně. Příčinou je stále těžko identifikovatelný nepřítel. Francouzský generál označovaný za veterána studené války Maisonneuve napsal: „Sovětský svaz měl všechny kvality dobrého nepřítele, byl solidní, stálý, koherentní.

Vojensky byl s námi srovnatelný, vybudovaný rovněž na clausewitzovském modelu. Byl sice znepokojivý, ale znali jsme ho a uměli ho předvídat.“ [26]

S evropskou bezpečnostní politikou je to stále složité. Místo její precizace a pevného ukotvení převažuje orientace a spoléhání se na Spojené státy, jak to v poslední době předvedly Česká republika a Polsko. Vzniklá situace by se měla řešit podle přijaté Lisabonské smlouvy. Evropa se nemůže spoléhat, že Američané udrží svůj leadership, budou muset dále finančně zabezpečovat v podstatě polovinu výdajů na světovou bezpečnost. Neznamená to ani tak v Evropské unii vydávat více prostředků jako jimi lépe hospodařit, zvláště pokud jde o vojenský výzkum a výrobu zbraňových systémů, které tvoří podstatnou část vojenských rozpočtů. Předpokládá to i lépe organizovat zpravodajskou službu a identifikovat bezpečnostní hrozby, aniž bychom se museli spoléhat na americké informace, ale s americkými službami efektivně spolupracovat.

Americká média se dlouhou dobu vracela k Obamově návštěvě Prahy, kterou údajně považoval za ztrátu času. To byl prý také důvod, proč zrušil další americko-evropský summit v květnu 2010 v Madridu při španělském předsednictví Evropské unii. Američané tvrdili, že nikdy ani nebyla v plánu. Většinou v tu dobu však američtí prezidenti Evropu navštěvovali a evropští představitelé na podzim návštěvu opětovali. Výmluva byla originální, nevěděli, zda mají navštívit Madrid nebo Brusel, tj. nového nejvyššího představitele EU Hermanna van Rompuye, či španělského premiéra José Zapatera, který byl připraven Obamu hostit. Někteří komentátoři se domnívají, že je to další důkaz, že Evropu a EU Američané odsouvají na druhou kolej a děje se to ve prospěch postavení Číny. Nevylučovala se však návštěva summitu NATO v listopadu 2010 v Lisabonu k podpisu nové strategické koncepce Aliance.

V polovině roku 2010 se americko-evropské rozpory vyhroutily. Vedoucí představitel Evropské komise José Barroso v deníku Times napsal, že naděje na lepší vzájemnou spolupráci se mohou stát promarněnou příležitostí vzájemného využití potenciálu. Neshody jsou zejména pokud jde o ochranu klimatu, finanční reformy a řešení světové ekonomické krize. Evropané Američanům vytýkají, že věnují větší pozornost Číně a Rusku než jejich kontinentu, že ztratili status privilegovaného partnerství. Z americké strany se ozvaly hlasy, že evropská očekávání spojená s nástupem Obamy byla nereálná a limitem pro užší spolupráci je nejasná zahraniční politika EU a její kompetentní orgán pro tuto oblast.

USA a střední Evropa

Jisté odpoutávání se Spojených států od Evropy s cílem Obamovy administrativy donutit ji k vyšší odpovědnosti za vlastní bezpečnost a obranu pocítila nejsilněji střední Evropa. K tomu se vyjádřil v rozhovoru pro Hospodářské noviny český velvyslanec ve Washingtonu Petr Kolář. [27] Podle něho se Obama hodlal do Prahy vrátit už od svého loňského projevu na Hradčanském náměstí. Objevil se názor, že si Obama oblíbil panorama Hradčan jako hollywoodskou kulisu pro své historické činy. Symbolismus je v politice zřejmě důležitý, žijeme v mediální době, kde se věci musejí nejen dobře vymyslet a realizovat, ale je i důležité umět je lidem prodat. A symbolismus ještě posílilo, že to bude „do roka a do dne“. Praha však byla zvolena i proto, že tu chtěl Obama vést dvoustranné rozhovory, tedy uspořádat zde cosi jako minisummit bývalého východního bloku, který by měl oslabit nervozitu ve střední Evropě v souvislosti s „resetem“ vztahů

s Moskvou a s jednáními o smlouvě START. Obama pochopil, že je potřeba tyto starosti rozptýlit a že bude nejlépe, když to udělá on osobně. Projevem této nervozity byl otevřený dopis Obamovi, který za Česko podepsal například Václav Havel. Bílý dům se jím cítil dotčen, že je viněn z něčeho, co tak docela není pravda.

Obama si jistě problémy se středoevropskými politiky uvědomil, a proto je při návštěvě Prahy při podepsání smlouvy START 8. 4. 2010 pozval na večeři do sídla amerického velvyslance, aby je ujistil o své podpoře. Reálná situace je jiná, Spojené státy objektivně redukuji přítomnost v Evropě, dávají jí a jejím institucím najevo, že je čas, aby se o svou bezpečnostní budoucnost vážněji staraly samy.

Boj proti terorismu

Boj proti terorismu je stále vážnou bezpečnostní hrozbou. Zůstává i jednou z priorit Obamovy zahraniční a bezpečnostní politiky. Sami Američané však zvažují, zda přes všechnu hrůzu 11. září 2001 nebyla reakce prezidenta George W. Bushe nepřiměřená. A to nejen pokud jde o rozsah a dlouhodobost konfliktu v Afghánistánu a Iráku, ale i zajištění vnitřní bezpečnosti.

Příznačný je v tomto smyslu název nedávno vyšlé publikace *Terrorizing Ourselves – Terorizujeme se sami*. USA vydávají na zpravodajské služby minimálně 75 miliard USD ročně, tj. dvaapůlkrát více než dříve a více než ostatní svět. Vyžádalo si to výstavbu 33 nových komplexů s trojnásobnou plochou než je Pentagon. Celkově je to třikrát víc než bylo v době studené války se Sovětským svazem. Byl vytvořen nebo byl změněn obsah práce 263 institucí a úřadů. Nově vytvořené ministerstvo vnitřní bezpečnosti má 230 tisíc zaměstnanců. Nový systém produkuje ročně 50 000 stran dokumentů, tj. 136 denně. 30 tisíc vládních zaměstnanců průběžně odposlouchává 24 hodin denně rozhovory podezřelých osob.

Je z toho patrné, že ve vnitřní bezpečnosti, stejně jako při vedení ozbrojených konfliktů, není americká vláda schopná prosadit sofistikovanější strategii. V pozadí je nejspíš tendence přeceňovat sílu nepřátel a soupeřů.

Irácká válka

Volby v Iráku dávaly naději, že bude ustavena nová vláda a vojska se odtud mohou stáhnout v plánovaném termínu, tj. do konce roku 2011. I když irácká vláda Núrího Málikího ustavena dlouho nebyla, Barack Obama rozhodl ponechat zde jen 50 tisíc vojáků, kteří se mohou bránit jen v případě, jsou-li napadeni, nebo zasáhnout v případě, že je o to irácká vláda požádá. Příčinou tohoto rozhodnutí byl fakt, že Obama potřeboval alespoň částečný úspěch a hlavně aby se mohl více věnovat Afghánistánu. Je zajímavé, že válka v Afghánistánu se považuje za daleko tvrdší než v Iráku, ale v této zemi dosud padlo 4412 amerických vojáků, kdežto v Afghánistánu do konce září 2010 celkem 1194.

Bývalý irácký premiér a pravděpodobně i budoucí Ajádem Alávi v rozhovoru pro německý časopis *Spiegel* v souladu s názorem iráckého náčelníka generálního štábu prohlásil, že irácká armáda bude připravena převzít odpovědnost za bezpečnost země až v roce 2020. K situaci na Blízkém východě Alávi řekl: „Každý má strach. Každý kout v tomto regionu. Dokonce i Amerika má strach, i Írán. Míříme k situaci,

která je téměř srovnatelná s kubánskou krizí roku 1962.“ Zvláště se obává vypuknutí války kvůli iráckému jadernému programu.

Hodnotit iráckou válku není jednoduché. Obama se od ní jistým způsobem distancoval. Uvědomil si, že poškodila prestiž USA v islámských zemích, zvláště v Turecku, což může být v budoucnosti po omezení moci proamericky orientované armády problém. To vše může změnit mocenskou situaci na Blízkém východě, a to po pádu Saddáma Husajna ve prospěch Íránu. Nelze zastříť, že je to výsledek Bushovy unipolární preemptivní strategie. Je to o to obtížnější při vědomí, že bez Američanů nelze úspěšně řešit žádný světový problém.

Afghánistán jako Achillova pata

Tíha tohoto století nemůže padnout jenom na americká ramena.

Barack Obama v projevu
před absolventy West Pointu.

Afghánistán je pro velmoci důležitým geostrategickým bezpečnostním prostorem. V podstatě v celé moderní historii byl zájmovou, a tím i konfliktní oblastí Velké Británie a Ruska, resp. Sovětského svazu. Carové, Stalin, i poslední sovětské vládcy se jeho ovládnutím chtěli především dostat blíž k Indickému oceánu. Američané těmto snahám bránili, aby se zde nakonec sami po 11. září 2001 začali měsíc poté angažovat. Příčinou a cílem bylo likvidovat vůdce al-Ká'idy, zničit výcvikové tábory teroristů a zbavit Afghánce vlády Talibánu; to se setkal s podporou většiny místních obyvatel. USA k tomu měly souhlas OSN i podporu Aliance. Počáteční úspěšné tažení nebylo ale možné dovést do vítězného konce pro zahájení americko-iráckého konfliktu, čímž se afghánské bojiště stalo druhořadým a spojenecká vojska zde ztratila iniciativu. Zároveň se tím prokázala malá reálnost americké strategie vést úspěšně dva paralelní lokální konflikty.

V souvislosti s budoucím stažením amerických a spojeneckých vojsk z Afghánistánu je vážným problémem analýza a identifikace skutečných příčin konfliktu: zda jí skutečně je likvidace al-Ká'idy a Talibánu, nebo příčiny hlubší, geostrategické, na prvním místě zájem Američanů být v tomto prostoru, a tím kontrolovat záměry Číny jako je to v případě Japonska a Jižní Koreje. Takže vztah symbolicky označovaný jako *Chimerica* je poněkud složitější.

Znovu se ukazuje, že s vysokou mírou pravděpodobnosti nelze afghánský prostor dlouhodoběji ovládnout, dříve nebo později intervenční síly ztratí podporu a po silícím ozbrojeném odporu musejí odejít. Nový americký prezident Barack Obama byl proto po nástupu do Bílého domu v nelehké situaci. Příprava nové strategie trvala čtvrt roku, od října do listopadu 2009, a v podstatě vyhověla požadavkům generála Stanleyho MacChrystala zvýšit počty amerických vojáků o čtyřicet tisíc, což bylo proti vůli viceprezidenta Josepha Bidena. Navíc byla v podstatě připravována bez vážnější účasti Severoatlantické aliance. Je to jistý doklad její marginalizace z americké strany. To, že proti tomu evropští členové a Kanada neprotestovali, je možná příznakem, že afghánský konflikt považují převážně za americkou záležitost, což jim pravděpodobně vyhovuje. Svědčí to zároveň o faktu, že Obama v tomto směru začíná pokračovat v Bushově unilaterální politice. Svým způsobem potvrzuje pochvalu Obamy za novou

afghánskou strategii od Karla Roveho, který byl kdysi volebním stratégem prezidenta George Bushe staršího. [28] Obamovo rozhodnutí podpořilo podle výzkumů veřejného mínění 47 % Američanů.

Zatím se toto rozhodnutí naštěstí i z jiných důvodů nesetkalo s vážnější kritikou vedení Aliance. Ta Obamovu aktivitu posílí americkou vojenskou účast o třicet tisíc vojáků a zajistit intenzivnější přípravu afghánských ozbrojených sil v souladu s převážujícím souhlasem světového a zvláště evropského veřejného mínění i politických představitelů podpořila a sama přislíbila zvýšit počet vojáků o pět tisíc, nakonec o sedm tisíc. Členové NATO možná jednají v dobré víře v úspěch strategie, a především věří v dodržení slibu, že od roku 2011 se z Afghánistánu spojenecká vojska začnou stahovat. Termín je ale evidentně politický, ne vojensko-strategický, je limitován americkými prezidentskými volbami, v nichž chce Obama znovu uspět. V tomto termínu lze těžko očekávat, že výcvik plánovaného počtu afghánských ozbrojených sil (240 000 vojáků, nyní vycvičeno 95 tisíc; policistů má být 160 000, nyní 93 000) bude dokončen.

Česká vláda reagovala na Obamovu novou afghánskou strategii iniciativou ministra obrany Martina Bartáka zvýšit náš kontingent až o stovku mužů, minimálně vyslat dělostřelecký radiolokátor s obsluhou 45 vojáků. Sociální demokraté ústy tehdejšího předsedy Jiřího Paroubka, respektující negativní výsledky výzkumu veřejného mínění, reagovala odmítavě. Na druhé straně není možné si nepoložit otázku, jaké ohrožení světové bezpečnosti by neúspěch v tomto geostrategického prostoru znamenal. A také jak by to poškodilo Obamovo postavení, kterého politická levice podporovala a podporuje. Řešení nezávisí jenom na vojenské síle, upevnění moci afghánské vlády a získání větší podpory kmenových vůdců. Klíčovou roli hraje Pákistán, který by měl dostat i větší finanční podporu; byla by s vysokou mírou pravděpodobnosti využita lépe než 100 miliard USD, které byly vydány na afghánský konflikt. Výraznější úspěch lze stěží očekávat bez podpory Šanghaiské organizace pro spolupráci, zvláště Číny.

V dřívějších i současných amerických strategických koncepcích vedení afghánského konfliktu mají důležitou roli alianční spojenci. Proto Američané soustavně vyzývají evropské partnery, aby vyslali vojáky, ačkoli zpočátku o jejich účast neměli zájem, dokonce ji odmítali. Chtěli se tak vyhnout problémům se spojenci jako při bombardování Jugoslávie na jaře 1999. Mandát Rady bezpečnosti OSN pro ISAF (International Security Assistance Force) dostaly zpočátku jen Velká Británie, Turecko, Německo a Nizozemí. I na summitu NATO v Praze koncem roku 2002 Američané návrh prezidenta Havla připojit se k mezinárodní misi odmítali. Situace se změnila až po zlepšení situace v Iráku, kdy vedení války v Afghánistánu převzala Aliance. Nadále však rozhodovali Američané. Strategie vedení války v Afghánistánu se přesto musela změnit. Představitelé NATO na konferenci v Londýně koncem ledna 2010 nabídli Talibánu pět set milionů USD, zřeknou-li se násilí a přestanou spolupracovat s al-Ká'idou. Peníze měly být využity na vytvoření pracovních míst pro jeho příslušníky. Odhadovalo se, že nabídka by mohla zaujmout polovinu z 25 tisíc povstalců. Talibánu byl nabídnut i podíl na moci. K jednání s Talibánem dostal mandát v červnu 2010 afghánský prezident Karzáí. Nejvýznamnějším vnitropolitickým problémem je rozsáhlá korupce: z Kábulu do Dubaje putují stovky milionů dolarů. Nikdo neví, zda jde o peníze ze zahraniční pomoci, z prodeje opia či jen tranzit odjinud. Je však symptomatické, že se do Dubaje stěhují bohatí Afghánci s rodinami.

O další strategii v Afghánistánu jednal summit ministrů zahraničí NATO v estonském Tallinu koncem dubna 2010. Generální tajemník Anders Fogh Rasmussen tu řekl:

„Shodli jsme se na přístupu, který umožní zahájit přechodné období. Teď máme plán cesty k přechodu. Naše cíle pro rok 2010 jsou jasné: převzít iniciativu proti vzbouřencům, pomoci afghánské vládě uplatnit její svrchovanost a začít letos předávat odpovědnost za Afghánistán Afgháncům.“ Tím se zabývala v červenci 2010 konference v Kábulu. Rasmussen předem varoval, že splnit tento plán nebude snadné ani rychlé, ale ujistil, že Aliance neodejde, dokud poslán nesplní. „Nebude žádný úprk k východu!“ Už stačil fakt, že v Afghánistánu chybělo k výcviku vojáků a policistů 450 instruktorů. O přípravě státní administrativy se podle zatímních informací nehovořilo. Američané se rozhodli posílit sofistikovanější složky, především vojenskou rozvědku, a to zvláště v zemích Středního východu a Afrického rohu. Rozkaz k tomu vydal velitel CENTCOM generál David Petraeus. Cílem je narušit, zničit nebo oslabit al-Ká'idu a další militantní skupiny. Dále získávat údaje o íránském jaderném programu. Petraeus mj. chce získat i menší závislost na CIA. V této sofistikovanější strategii Obama pokračoval. Speciální jednotky Spojených států pro boj proti extremismu operují již v 75 zemích a je v nich zařazeno 13 tisíc osob (devět tisíc v Iráku a v Afghánistánu). Rozpočet na jejich činnost se zvýšil o 6 % a činí 6,3 miliardy USD. [29]

V polovině roku 2010 došlo ke střetnutí amerického velitele v Afghánistánu generála Stanleyho McChrystala s Obamovou administrativou o způsobu vedení konfliktu, kdy se dopustil podle jejího názoru i urážlivých výroků na adresu prezidentových poradců a spolupracovníků, což vedlo k jeho demisi a nahrazení generálem Davidem Petrausem. McChrystalův pád byl ale možná motivován i jeho nechutí být spojován s neúspěchem v Afghánistánu. Většina Američanů je totiž přesvědčena, že se tato válka nedá vyhrát. Obama v ní pokračuje zjevně proti své vůli. Proti oznámení termínu odchodu z Afghánistánu v polovině roku 2011 se i postavil i velitel námořní pěchoty generál James Conway. Podle něho tyto informace, jak ukázaly odposlechy mezi povstalci, povzbudila táliby k intenzivnějšímu odporu. Stejný názor vyslovil i generál Petraeus, který varoval před předčasným optimismem spojeným s odchodem. Bezprostředně to prokázaly i krvavé události po zakončení bojových operací amerických vojáků v Iráku spojených s jejich podstatným odchodem. Psychologická, fyzická a intelektuální zátěž profesionálních vojáků se odráží i ve vysokém počtu sebevražd. V roce 2009 si sáhlo na život 244 příslušníků armády, Národní gardy a záloh. Jen v červnu 2010 si vzalo život 32 vojáků, z toho 21 v aktivní službě; 10 z nich bylo nasazeno ve válce podruhé, potřetí a dokonce počtvrté; jsou to větší ztráty než ve vietnamské válce. [30]

Podpora afghánské války podle průzkumu televizní stanice ABC News klesla za půl roku z 52 % na 43 %. Věrohodnost oficiálních informací i zpráv a komentářů médií velmi silně poškodil únik kolem 90 tisíc zpravodajských, informačních aj. dokumentů z nižších velitelských aj. stupňů z let 2004–2009 líčících v syrové a o to působivější podobě faktickou situaci v Afghánistánu, a to v té nejcitlivější podobě jako jsou zprávy o ztrátách civilního obyvatelstva; dokumenty obsahují také informace o podpoře Talibánu Pákistánem a Íránem.

Záhy poté Barack Obama oznámil, že k 31. 8. 2011 Spojené státy zastaví bojové akce v Iráku a sníží tu počet svých vojáků ze 77 tisíc na 50 tisíc a do roku 2014 odtud odejdou zcela. Na druhé straně Obama zvýšil počet vojáků v Afghánistánu o třicet tisíc na sto tisíc. V září roku 2010 se však rozhodlo Nizozemí, které tu mělo dva tisíce vojáků, z Afghánistánu odejít. Na pořadu proto je otázka, co se bude dít, až spojenci odejdou.

Tuto otázku si položil i Bret Stephen. [31] Historickou paralelu nehledá ve Vietnamu, ale v Kambodži, kdy USA za Johnsonovy vlády přestaly v polovině 70. let minulého století podporovat vládu generála Lon Nola, který ze země uprchl, moci se ujali tzv. rudí Khmerové, což stálo život dvou miliónů Kambodžanů, čtvrtinu populace. Je zřejmé, že víc než stotisícový kontingent spojeneckých vojáků pro skutečnou kontrolu země je nedostatečný, optimální byl troj- až třináctinásobný. Britové v historii dosáhli úspěchu v Malajsií za dvanáct let a museli proti osmi tisícovkám komunistických povstalců nasadit půl milionu vojáků. Podobně Francouzi v Alžíru proti zhruba stejnému počtu povstalců potřebovali čtyři sta tisíc vojáků. Posuny ve vývoji situace jsou patrné i z toho, že na začátku září 2010 sestavil afghánský prezident Hamíd Karzáí tým pro jednání s talíby složený z vlivných politiků a duchovních. S touto aktivitou souhlasilo i kmenové shromáždění Velká džirga. Předpokládá možnost dohody s řadovými Taliánci, kteří složí zbraně a uznají ústavu země. Dostanou za to peníze, práci a možnost se usadit. Velitelé budou mít možnost opustit zemi se zárukou, že je OSN a USA nepovedou na seznamu teroristů. Je to výraz faktu, že boj proti Talibánu není příliš účinný. Tato iniciativa by měla zúžit jeho manévrovací prostor. Zatím zvýšila jeho sebevědomí, věří v odchod Američanů a vítězství. Odchod Američanů i Aliance není jednoduchý. Udrží status quo i v Pákistánu. Jak to řekla i Madeleine Albrightová na sympoziu k 70. výročí čs. exilové vlády v Londýně: „USA měly využít aktivace článku 5 Severoatlantické smlouvy po útoku 11. září a spojenci měli jít do Afghánistánu společně. Podle mě je ale větším problémem Pákistán. Má vše, co vyvolává mezinárodní migraci: jaderné zbraně, terorismus, bídu, korupci, slabou vládu a špatnou polohu.“

Objevují se i zprávy, že američtí vojáci střílejí civilisty z kratochvíle a ponechávají si části jejich těl jako suvenýry. Vážným problémem, jehož komplikovanost se stupňovala, byla malá víra ve strategii vedení afghánského konfliktu. Prokázal to ve své knize Obamovy války redaktor z listu The Washington Post Bob Woodward, někdejší protagonista aféry Watergate, která donutila prezidenta Richarda Nixon abdikovat. Spor se vede i v týmu Baracka Obamy, v němž se dva klíčoví poradci staví k dosavadnímu vedení boje skepticky. Objevuje se námět rozdělit zemi, což je podle bývalého Bushova poradce Roberta Blackwila jediný způsob důstojného ukončení konfliktu. Znamenalo by to, že Talibán bude kontrolovat pašunský jihovýchod, který podle něho spojenci stejně neudrží a odkud se především rekrutují talibánští rebelové. Není to nejspíš nejlepší nápad, zkušenosti nejsou nejlepší, jakkoli byly často nevyhnutelné (Německo, Korea, Vietnam). Strategie vojáků naopak chce v tomto prostoru soustředěním 120 tisíc vojáků zvítězit. Napětí mezi prezidentem a generály se tak vyhrocuje, Woodward vytýká Obamovi, že válku v Afghánistánu nechce vyhrát, ale ukončit. O Afghánistánu byla řeč i na summitu ministrů zahraničních věcí a obrany bezprostředně před listopadovým summitem Aliance v Lisabonu. Bylo konstatováno, že předání moci Afghánistánu, podobně jako se stalo v Iráku, se nejspíš o půldruhého roku prodlouží. O této realitě hovořil bývalý britský ambasador a civilní zástupce NATO v Kábulu Mark Seville i velitel spojeneckých sil v Afghánistánu generál David Petraeus.

Írán zůstává hrozbou

Íránští představitelé zaměňují teroristické činy za obranu. Např. na otázku, zda je obranou vstoupí-li člověk opásaný výbušninami do restaurace, odpálí se, aby zabil co

nejvíce lidí, iránský chargé d'affaires v Praze Rašíd Hasanpúrbei řekl: „Ano. Protože jste pro ně uzavřeli všechny mírové možnosti. Musíte nabízet volbu. Ale žádná volba není. Takové aktivity najdete v dějinách každé země. Česka, Irska, Francie. Když není volba, žádná možnost, když jsou uzavřeny všechny mírové cesty, musíte sáhnout po něčem jiném, což je sebevražda. Je na to spousta příkladů v dějinách.“ [32]

To jsou naštěstí názory jedné iránské strany, ta druhá dělá Ahmadinežádovu režimu dost těžkou hlavu, takže změnu režimu nelze vyloučit. Zatím však západní společenství, včetně Spojených států a Obamy, pro tento způsob řešení moc nedělá. Došlo-li by proto ke změně, byl by to pro demokratický svět spíš dar. I když zpočátku dával Barack Obama přednost diplomatickému jednání, po neúspěchu konfrontace mezi Spojenými státy a Íránem slídl. Pentagon rozmístil na základnách v Kataru, Spojených arabských emirátech, Bahrajnu a Kuvajtu osm protiraketových baterií Patriot s doletem 160 km. Írán odpověděl rozhodnutím, sice pod dohledem MAAE, obohacovat uran na 20 %, což ho přibližuje možnosti disponovat v budoucnosti jadernými zbraněmi; zároveň oznámil, že hodlá vystavět dalších deset závodů na obohacování jaderného paliva, což odborníci hodnotí jako propagandu, stěžejí zatím postavil jeden.

Postoje světa k Íránu, zejména Spojených států, jak je zřejmé, závisí na jeho jaderném programu. Změna dosavadní strategie je závislá na třech možnostech: změni se politická situace v zemi a nová politická garnitura od jaderného programu odstoupí; Izrael se bude cítit ohrožen a s přinejmenším tichou podporou Američanů na iránské jaderné cíle zaútočí; v Íránu vládoucí revoluční gardy dají přednost svým podnikatelským aktivitám a na výrobu jaderných zbraní rezignují. Izraelský útok není nereálný, po leteckém útoku osmi letadly F-15A chráněnými šesti stíhačkami F-16-A v roce 1981 na irácký reaktor v Osiraku a zničení zařízení v roce 2007 v Sýrii by to byla třetí akce podobného typu. Ta by ovšem musela být komplikovanější, iránská zařízení jsou dislokována na sedmi místech, což by si vyžádalo velké množství obětí a pravděpodobně nejhorší radioaktivní zamoření v dějinách. Představu podobného útoku již modelovalo americké Center of Strategic and International Studies. Útočících letadel by muselo být kolem stovky a Sýrie a Turecko by musely tolerovat přelet nad svým územím a Spojené státy nad Irákem. Za této situace je logické, když Američané zaměřují kritickou pozornost na revoluční gardy. Z charakteru jejich aktivit, z faktu, že řídí jaderný program a z postavení v zemi vyvozují, že Írán směřuje k vojenské diktatuře. Americká ministryně zahraničí Hillary Clintonová 15. 2. 2010 v Kataru otevřeně řekla: „Musíme vyslat jasné poselství, že nebudeme nečinně stát stranou, zatímco Írán pokračuje v jaderném programu.“ Hledá proto podporu pro sankce, které by především měly postihnout podnikatelské aktivity představitelů revolučních gard. Sofistikovaně také dává najevo, že americký postup závisí i na tom, zda se v plné míře v zemi obnoví moc duchovních a politiků. Americká politika vůči Íránu zatím není příliš úspěšná, ale jiná je těžko možná.

I když izraelský premiér Netanjahu při návštěvě Moskvy v polovině února 2010 v reakci na varování iránského prezidenta Mahmúd Ahmadinežáda ubezpečoval, že Izrael žádný útok nechystá, přesto podle informací tisku americké velitelství CENTCOM pro Blízký a Střední východ dostalo zadání vypracovat scénáře případného zásahu; zároveň se v CCN generál David Petraeus zmínil o tom, že iránský jaderný potenciál je zničitelný. Mohlo by se tak stát pouze v případě, že se posílí izraelská protiraketová obrana, protože lze logicky předpokládat odvetný iránský raketový útok. Netanjahuova cesta měla bezprostřední účinek, Rusko údajně pro technické problémy odložilo dodávku

střel S-300 do Íránu. Náčelník generálního štábu ruské armády Nikolaj Makarov prohlásil, že izraelský útok by ohrozil sousední země včetně Ruska.

Je zřejmé, že dávají-li Spojené státy ve vztahu k Íránu přednost diplomatickému jednání, má to své hranice. Proto se dalo čekat, že dříve nebo později sankce vůči této zemi přitvrdí. Stalo se tak koncem března 2010 při jednání s francouzským prezidentem Nicolasem Sarkozym. Sankce by měly zahrnovat blokaci zahraničních účtů revolučních gard. Podle Sarkozyho se k tomu má připojit i Velká Británie a Německo. K dohodě se má připojit Rusko a k překvapení i Čína, která dosud sankce v Radě bezpečnosti OSN nepodporovala.

Získat Rusko pro podporu americké politiky vůči Íránu byl i jedním z hlavních Obamových cílů při podepsání dohody START v Praze. Když před listopadovými událostmi roku 1989 jednal úzký kruh bývalých vojáků o tom, co by se mohlo stát při rozpadu tzv. socialistické soustavy nebo i Sovětského svazu, tak nejhorší obavy měli právě z nacionálně motivovaného výbuchu nespokojenosti po desítky let Moskvou utlačovaných národností. A nejvíc sídlících právě po celé jižní ruské hranici, navíc s obyvateli vyznávajícími islámské náboženství. Druhá kritická hranice se táhla severojižně od pobaltských republik přes Karpaty na Balkán. V samotném centrálním Rusku se po rozpadu SSSR po několika letech situace konsolidovala, gubernie se nerozpadly, jinak se prognóza vyplnila. Vzplál Balkán i Kavkaz, vedly se dvě čečenské války. Byly uchráněny jen pobaltské republiky. Ty měly jisté historické povědomí o demokracii. Daleko více si jej uchovali českoslovenští občané, což ovlivnilo pokojné rozdělení republiky konci roku 1992. Když už převládal dojem, že se ještě nanejvýš něco může dít kolem překotně uznané samostatnosti Kosova a stále se můžeme obávat terorismu, jako blesk vzplál Kyrgyzstán. Ale mohlo to být překvapení jen pro nás. Tento úzký pruh země na jižní hranici Ruska je stále neklidný. Proto se nelze divit Rusku, že i opatrně jedná s Íránem, protože by tak ještě víc mohlo ohrozit svou bezpečnost. Spojené státy se během konference OSN o nešíření jaderných zbraní rozhodly tlak na Írán vystupňovat. Teherán bral jednání vážně, jeho prezident Mahmúd Ahmadínežád se rozhodl osobně vypravit do New Yorku a ostře kritizoval Spojené státy a Izrael. Obě země obvinil z podpory terorismu. Největším nebezpečím pro světovou bezpečnost podle něj jsou země, které již jaderné zbraně mají. USA jsou podle něho pokrytecké, když kritizují Írán za jeho domnělý jaderný program. Ahmadínežád připomněl, že to byly právě Spojené státy, kdo poprvé použil jadernou bombu a kdo používá munici obsahující uran. Vyzval proto USA, aby zničily jaderné zbraně na svém území i na území svých spojenců. „Smlouva o nešíření jaderných zbraní byla a zůstává úhelným kamenem naší národní bezpečnosti,“ prohlásila před začátkem konference americká velvyslankyně při OSN Susan Riceová. Rozhovory budou zkouškou snahy prezidenta Baracka Obamy dosáhnout svět bez jaderných zbraní. Pentagon odtajnil počty amerických jaderných hlavic. USA vlastní celkem 5113 jaderných hlavic. Několik set dalších bylo vyřazeno z arzenálu a čeká na rozmontování. [33]

Írán však stále zůstává hrozbou, možná rok od roku nebezpečnější. V polovině roku 2010 experti londýnského Mezinárodního institutu strategických studií na zbraňové systémy oznámili, že v souvislosti s novou střelou Sadžil-2 s doletem 2200 km Írán do dvou let získá raketu pro tunovou hlavici. Nakonec se Čína a Rusko dohodly v polovině května 2010 na návrhu nových sankcí vůči Íránu. Americká ministryně zahraničí Hillary Clintonová sdělila, že dohoda ve věci kontroverzního jaderného programu je

novým dějstvím v diplomatickém souboji mezi mezinárodním společenstvím a Íránem. Zároveň Teheránu částečně ustoupil a podepsal kompromisní dohody o vývozu části jeho obohaceného uranu do ciziny. Dohodu zprostředkovaly Turecko a Brazílie, ale politici a analytici na ni reagovali s výraznou zdrženlivostí až skepsí. USA ji označily za příliš vágní a podle nich nevyjadřuje připravenost Teheránu splnit požadavky mocností. Washington i Londýn zdůraznily, že navzdory dohodě musí příprava rezoluce OSN o sankcích vůči Íránu pokračovat.

Tento vývoj poněkud zkomplikoval situaci Ruska, které chce na jedné straně vyhovět Obamovi, na druhé si však nechce oslabit pozici na Středním východě. Sjednávání proti Íránu nadále pokračovalo úspěšně a Rada bezpečnosti OSN sankce proti této zemi kvůli jejím kontroverznímu jadernému programu 9. 6. 2010 zpřísnila. Pro hlasovalo dvanáct z patnácti členů RB včetně všech velmocí s právem veta (Rusko a Čína však prosadily zmírnění sankcí; Turecko a Brazílie vzhledem k předchozímu jednání s Íránem hlasovaly proti a Libanon se hlasování zdržel; postoj Turecka není náhodný, dřívější pevný spojenec USA se stále více v zahraniční politice osamostatňuje, v konkrétním případě pro úzkou hospodářskou spolupráci s Íránem). Velvyslankyně Spojených států při OSN Susan Riceová po hlasování řekla: „Tato rada dostala své odpovědnosti. Nyní by si měl Írán zvolit moudřejší cestu.“ [34]

Íránský zástupce v Mezinárodní agentuře pro atomovou energii (MAAE) Alí Asghar Soltanija prohlásil, že jeho země program nezastaví. Sankce však budou ve srovnání s třemi předcházejícími rezolucemi od roku 2006 vůči Teheránu přísnější, např. budou zmrazena aktiva 40 firem, které jsou v podezření, že se podílejí na íránském jaderném programu. Pro íránské lodě mají být blokovány i přístavy, zpřísní se embargo na dovoz zbraní, íránské banky nebudou smět vytvářet společné podniky, nabývat vlastnictví a zahajovat nové obchodní transakce v jiných zemích; příslušníci revolučních gard a představitelé jejich firem nebudou moci cestovat do zahraničí. Experti se shodují v tom, že sankce budou skutečně účinné, budou-li se týkat nafty a plynu. Sankce USA, OSN a zvláště EU vůči Íránu poté postihly nejen dodávky vojenského charakteru a finanční sektor, ale i sektor energetický jako páteř íránské ekonomiky (zákaz nových investic a dodávek evropských zařízení a technologií pro ropný a plynárenský průmysl), z nichž některé vstoupily v platnost okamžitě. Proti sankcím se trochu s překvapením postavilo Rusko.

Jemen – třetí fronta

I když to Američané zprvu nepřiznávali, po pokusu o útok islámského teroristy na letadlo do Detroitu, otevřela se v Jemenu vlastně po Iráku a Afghánistánu třetí fronta. Nejde o nenadálou událost. Napětí a protiamerické nálady trvají v této zemi přinejmenším deset let. Obama o partnerství s jemenskou vládou při výcviku jejích ozbrojených sil, sdílení zpravodajských informací a spolupráci při úderech proti teroristům začal hovořit jako o politické prioritě.

Podle jemenského ministra zahraničí abú Bakra Abdalláha Kirbího bylo na přelomu roku 2009-2010 v Jemenu tři sta členů al-Ká'idy a někteří připravovali atentáty. Na začátku roku 2010 jednal s jemenským prezidentem Alím Abdalláhem Sálihem vrchní velitel amerických sil na Blízkém východě a ve Střední Asii generál David Petraeus. Washington byl ochoten zvýšit pomoc ve výši 67 miliónů USD na dvojnásobek. Pomoc přislíbil i britský premiér Gordon Brown.

O tom, že jemenská hrozba je reálná, svědčí, že koncem října 2010 byly v dopravních letadlech odlétajících do USA objeveny na základě informace saúdsko-arabské tajné služby dva balíčky adresované židovským organizacím v Chicagu a následně dalších 26 balíčků s výbušninou v náplních do tiskáren objevených policií a zaslané také do USA. Jemenská policie vyslýchala desítky zaměstnanců jemenské přepravní společnosti a letiště. Operace byla velmi profesionálně připravena. Tonery měly elektrické obvody s roznětkou napojenou na SIM kartu mobilu ukrytého v tiskárně. Šlo zjevně o rukopis al-Ká'idy.

Izraelsko-palestinské vztahy

O rozsáhlosti zahraničněpolitické a bezpečnostní agendy Baracka Obamy svědčí jeho trvalý zájem o řešení komplikovaného izraelsko-palestinského napětí. Proto podpořil blízkoovýchodní mírová jednání i ve svém projevu na 65. zasedání Valného shromáždění OSN. Vyzval k jejich završení a k vytvoření samostatného palestinského státu do jednoho roku. Argumentoval pro to slovy: „Nebude-li dosaženo dohody, Palestinci nikdy nepoznají hrdość a důstojnost, jež poskytuje vlastní stát, a Izraelci nikdy nepoznají jistotu a bezpečnost, které přináší suverénní a stabilní sousedé odhodlaní k soužití.“ [35]

Zatímco však palestinský prezident Mahmúd Abbás Obamův projev poslouchal, izraelská delegace v sále nebyla. Bývalý americký prezident Bill Clinton v této souvislosti řekl, že největšími odpůrci tohoto řešení jsou přistěhovalci z Ruska. Základním předpokladem poté je zastavit další výstavbu osad na okupovaných palestinských územích a na druhé straně skončit s úsilím o zničení Izraele.

Americko-ruské vztahy

Americko-ruské i rusko-euroatlantické vztahy zkomplikovala nová ruská vojenská doktrína, kterou 5. 2. 2010 podepsal prezident Dmitrij Medveděv. Kriticky se k ní vyjádřil na mnichovské bezpečnostní konferenci generální tajemník NATO Anders Fogh Rasmussen. Zároveň však vyzval Kreml k rozšíření spolupráce. Rasmussen ruskému vedení zvláště vyčítá, že považuje Alianci za nepřítel. Rusku se zejména nezamlouvá snaha Aliance stát se světovým bezpečnostním fórem a další rozšiřování NATO, zvláště o Ukrajinu a Gruzii, což se aktuálně v souvislosti s vítězstvím nového ukrajinského pro-ruského prezidenta Viktora Janukovyče nezdá v reálném čase pravděpodobné. Doktrína dává najevo nesouhlas s rozmístěním vojenských kontingentů poblíž ruských hranic a se záměry výstavby protiraketové obrany v Evropě, o což mají v poslední době zájem zvláště Rumunsko a Bulharsko.

Vzhledem k tomu, že se Rusko cítí ohroženo nejen jadernými zbraněmi a dalšími zbraněmi hromadného ničení, v případě útoku konvenčními zbraněmi ohrožujícím samu existenci státu předpokládá použít jaderné zbraně jako první. Ruským zájmům vyšlo vstříc Podněstří, v podstatě ruská enkláva v Moldávii, které požádalo, aby v případě rozmístění americké protiraketové obrany v Rumunsku a Bulharsku byly v zemi rozmístěny ruské střely Iskader. Jevgenij Primakov označil ruskou zahraniční politiku za geopolitickou a pragmaticky hájící národní zájmy. Obamův nástup podle něho otevřel i pro Rusko nové možnosti, které se bude snažit využít a převést vztahy s USA na normální úroveň. Primakov je pro diverzifikaci ruské zahraniční politiky,

kteřá se rovnovážně orientuje na Evropu, USA, Čínu, Indii a země SNS. Je proti jednostranné výstavbě americké protiraketové obrany v Evropě a členství Ukrajiny a Gruzie v Alianci. Jako příklad uvádí, co by nastalo, kdyby se do rusko-gruzínského konfliktu vložilo NATO. [36]

Záměr vybudovat v Evropě část americké protiraketové obrany se setkává s trvalým odporem Moskvy. Komplikoval i podepsání smlouvy START, k němuž mělo dojít již v prosinci 2009. Postupně se prosadilo, že smlouva bude obsahovat ustanovení o vzájemné souvislosti mezi strategickými útočnými zbraněmi a zbraněmi obrannými. Na co nejlepším výsledku vyjednávání neměli zájem jen Rusové, snažili se i Američané. Rusové se smlouvou zbavují zastaralých zbraní, jejichž údržba je čím dál finančně náročnější. Obě strany si přitom ponechají dostatek jaderných prostředků nejen k odstrašení, ale i ke zničení planety. Rusové a Američané se chystají vzdát pouze toho, čeho se mohou vzdát s klidnou myslí. Význam, který smlouva má pro zbytek světa, se tím snižuje. Británie a Francie se nechaly slyšet, že chtějí jít v amerických a ruských stopách, že i ony sníží svůj jaderný arzenál. Ale Čína, Indie, Pákistán, Severní Korea, Írán a Izrael zatím mlčí.

Někteří evropští politici včetně mnoha našich se pozastavují nad americkou politikou vůči Rusku. Přitom si neuvědomují, že bez dobrých vztahů s ním by byla nejen ohrožena naše energetická bezpečnost, mohli bychom být odkázáni daleko komplikovaněji třeba na Saúdskou Arábii, nemluvě o tom, že Rusko by to mohlo posílit v odhodlání více se angažovat i vojensky v Šanghajské organizaci spolupráce. O zlepšujících se vztazích s Moskvou svědčí, že v polovině roku 2010 nakoupil Pentagon přes nelibost Kongresu od Rusů pro afgánskou armádu 31 nových a opravených vrtulníků Mi-17 za 648 milionů USD (13,5 mld. Kč) a předpokládá nákup dalších. Zdůvodnil to tím, že afghánští piloti jsou zvyklí s nimi létat a technici je opravovat. Vrtulníky nemají satelitní navigaci GPS ani noční vidění. V polovině roku 2010 se před summitem G-20 v Kanadě sešel ve Washingtonu Obama s Medveděvem. Americký prezident slíbil ruskému, že podpoří vstup Ruska do Světové obchodní organizace (WTO) a dohodli se na co nejrychlejším ratifikování smlouvy o jaderném odzbrojení START. Jednalo se i o Íránu a KLDR a oba prezidenti se shodli na sankcích proti těmto zemím. O zlepšujících se americko-ruských vztazích svědčí i promptní vyřešení špionážní aféry při níž bylo na začátku července 2010 vyměněno deset ruských agentů za čtveřici anglo-amerických. Rusové údajně spolupracovali s Američany při operaci proti výrobnám heroinu, kdy poblíž pákistánských hranic společně zničili čtyři laboratoře s tunou narkotik. Prezident Karzái proti tomu oficiálně protestoval a žádal formální omluvu, protože nebyl o akci informován. Kreml spolupráci popřel a tvrdil, že operaci řídilo afghánské ministerstvo vnitra.

Podivná válka mezi USA a Čínou

Je patrné, že Čína a USA mezi sebou soupeří, a zároveň se spoléhají na spolupráci. Jde teritoriálně o dvě velké země, Spojené státy mají rozlohu 9 629 091 km², Čína 9 598 053 km². Jiné je to pokud jde o počet obyvatel, Číňanů je o miliardu víc (1 330 044 605) než Američanů (308 669 316). Výrazný je i rozdíl v úrovni HDP: USA dosáhly v roce 2009 úrovně HDP ve výši 14,3 bilionu USD, kdežto čtyřnásobně lidnatější Čína 8,8 bilionu USD. Jiná situace je i pokud jde o vzájemné obchodní vztahy. Zatímco v roce 2009 vyvezli Američané do Číny zboží za 69,6 miliard USD, Číňané

do USA za 294,4 USD, tj. čtyřikrát více. Rozdíl ve prospěch Číny je 226,8 miliard USD. Přesto Peking již není největším věřitelem Spojených států, předstihlo jej Tokio; zatímco americké dluhy Číně činily koncem roku 2009 755,4 miliardy USD, Japonsku 768,8 miliardy USD. [37]

Je to zároveň a především signál, že Čína už není tak ochotná USA půjčovat. Již v úvodu zmíněný britsko-americký historik Niall Ferguson, [38] také pochybující a přetrvávajícím americké leadershipu, hodnotící vysoko čínský rozvoj a lamentující nad zaostáváním Evropy, není obecně přesvědčen o budoucnosti západní dominance. Západnímu společenství vytyká, že není schopno ani potlačit islámské teroristické sítě na starém kontinentu. Americké dominantní půlstoletí, a tím zároveň platnost fukuyamovské představy „o definitivním vítězství modelu liberální demokracie“, podle něho vzaly za své zvláště v souvislosti s čínským a zároveň indickým a brazilským rozvojem. Zatím to neznámá, že by o světový leadership přes intenzivní ekonomický rozvoj a největší světové devizové rezervy usilovala Čína. Již v roce 2009 předstihla Německo, byla největším světovým exportérem a měla větší automobilový trh než USA. V polovině roku 2010 přestihla Čína i Japonsko. Čína údajně podle oficiálních prohlášení nechce vládnout světu ani spoluvládnout s USA, měnit svět podle své představy, být supervelmocí. Neusiluje dokonce ani o dominanci G 2, jak se často tvrdí. Svědčí to možná zároveň o uvědomění si svých vlastních limitů. Ve vztahu ke světu se čínské vedení od dob reformátora Teng Siao-pchinga chová velmi obezřetně až opatrně. Nechce být středem pozornosti, a tím méně vládnoucím středem světa. Spíše usiluje o to být spolehlivým, odpovědným, a tím i předvídatelným partnerem, zvláště v ekonomice. Citlivá je však na kritiku v oblasti lidských práv a svobod, práv menšin pokud jde o Tibet a Tchaj-wan. I když, jak se zdá, nemá Čína světovládné ambice, neznámá to, že by vojensky neposilovala. Američané mají v armádě 1,1 milionu vojáků, Číňané 2,3 milionu; tedy sice fakticky dvakrát více, relativně vzhledem k počtu obyvatel polovinu. Zatímco z druhé světové války vyšly posíleny Spojené státy a posléze západní Evropa, ze studené války zejména USA, současná finanční a ekonomická krize posílila především Čínu. Poražena má být Evropa. Podobně zatímco Spojené státy investovaly do překonání krize relativně adekvátní prostředky, v USA to bezprostředně vedlo k ekonomickému růstu o 3 %, kdežto v Číně o 9 % a vyhnula se tím recesi. Zároveň s čínským rozvojem, který aktuálně představuje téměř dvě třetiny amerického HDP, roste i čínská střední třída, což může leccos změnit, protože bude objektivně usilovat o rozvoj demokracie a dodržování lidských práv a svobod, ať už jakéhokoli typu. To je perspektivní úkol čínského vedení a bude zajímavé pozorovat, jak se s ním bude vypořádávat.

Ve Zprávě o stavu Unie se Barack Obama o Číně ani nezmiňoval. Krátce poté došlo k události, která vážně narušila čínsko-americké vztahy, zvláště v oblasti vojenské. Příčinou byl zamýšlený americký prodej zbraňových systémů Tchaj-wanu, a to 114 střel Patriot, 60 vrtulníků Black Hawk, komunikačního systému pro F-16, dvou minolovek třídy Osprey a 12 střel Harpoon za 6,4 miliardy USD. Reakce byla okamžitá a ostrá. Peking oznámil, že přerušuje veškeré vojenské kontakty s USA a pohrozil sankcemi americkým zbrojním firmám, což je spíše symbolická hrozba, dovoz zbraní z USA do Číny je zakázán. Faktickým problémem může být, že Čína hodlá odmítnat spolupráci v řešení vážných mezinárodních a regionálních otázek. Nejvážněji se to může dotknout komplikovaných vztahů a vyjednávání s KLR a Íránem. Stejně tak spolupráce v měnových a obchodních otázkách.

USA jsou na Číně v jistém smyslu závislé nejen ekonomicky, ale spolu s tím i zahraničněpoliticky. Po oznámení Íránu, že bude sám obohacovat uran z 3,5 % na 20 % a je schopen jej údajně obohatit i na 90 %, Spojené státy varovaly Teherán, že čas jejich trpělivosti se zkracuje. Je však zřejmé, že postihnout vážněji Írán závisí na podpoře USA Ruskem a Čínou v Radě bezpečnosti OSN. Zatímco podporou Moskvy je si Washington jistější, Peking se jen tak lehce obchodního partnerství s Teheránem, a zvláště dovozu ropy nebude chtít vzdát, dává přednost diplomatickému jednání. Navíc sankce převážně nejsou příliš úspěšné. Americká ministryně zahraničí dokonce při návštěvě Rijádu požádala Saúdskou Arábii, aby využila svých dobrých vztahů s Čínou, aby sankce podpořila. Nesetkalo se to však s kladnou odezvou. Čína se na konec rozhodla sankce nepodpořit.

Spojené státy ani Čína nehodlají i jako soupeři své vztahy vyhrocovat. Bylo to patrné i z odložené návštěvy dalajlámy. Obama jej nakonec nepřijal ve srovnání s Georgem W. Bushem otevřeně, ale stejně jako Bill Clinton v soukromé části Bílého domu. To bylo možná i příčinou, proč Čína nezakázala americké letadlové lodi Nimitz návštěvu Hongkongu.

V Číně se projevují i militantnější tendence. V nové knize nazvané *Čínský sen* to píše vysoký důstojník čínské armády Liou Ming-fu, který působí jako profesor na elitní Národní univerzitě ozbrojených sil. Jeho kniha odráží stupňující se nacionalistické ambice Číny. Svědčí o tom jeden citát z knihy: „Čína by měla vybudovat nejsilnější armádu na světě a nahradit USA v roli světové jedničky. Čína by měla odhodit zdrženlivost ve svých globálních cílech a sprintovat k pozici světové jedničky,“ píše Liou, který zároveň upozorňuje, že vzestup země poplaší Washington, a hrozí tak riziko války navzdory nadějším Pekingu na „mírový růst“.

„Pokud se Čína v 21. století nedokáže stát světovou jedničkou, nedokáže se stát největší mocností, pak se z ní nevyhnutelně stane opozdilec odstrčený stranou,“ píše Liou ve své třistastránkové knize, která zatím vyšla jen v čínštině. Jeho dílo nepředstavuje oficiální politiku vlády, která ambice země nehlásá zdaleka tak ostře. Kniha je nicméně dalším důkazem domácích tlaků na vedení čínské komunistické strany, aby z rychlého ekonomického růstu vytěžilo větší tlak vůči Západu, který se stále potýká s ekonomickým poklesem. Dokazuje také, že volání po tvrdém postoji Pekingu vůči Washingtonu v celé řadě otázek od Tibetu přes Tchaj-wan až po vzájemný obchod sahá hlouběji za nacionalistické výkřiky prezentované na světové počítačové síti. Liou na vysoké škole učí mladé důstojníky čínské armády, z nichž roste čínská vojenská elita.

„Tato kniha odráží mé osobní názory, ale myslím, že je také odrazem jisté myšlenkové vlny,“ řekl Liou. „Potřebujeme vojenský vzestup stejně jako hospodářský.“ Do jaké míry čínští nejvyšší představitelé toto přesvědčení sdílejí, se může ukázat, až vláda oznámí rozpočet na obranu. Předloni byl o 14,9 procenta vyšší než v roce 2008.

Komentátoři začínají hovořit o „podivné válce mezi USA a Čínou“. Jednou z příčin bylo společné cvičení americké a jihokorejské armády v oblasti čínských zájmů, na které Peking reagoval vlastním vojenským cvičením v tomto prostoru. Napětí v americko-čínských vztazích se projevilo i kolem měnových otázek. Zatímco slábnoucí dolar zvýšil enormně cenu zlata a dalších komodit, Čína stále disponovala devizovými rezervami ve výši 2,5 bilionu USD. Příčinou je udržování čínské měny na nízké úrovni, což při podpoře exportu nutí i Američany i k devalvaci dolaru. Bez zvýšení exportu se USA těžko mohou dostat z dluhů.

Závěr

*Naše zahraniční politika má šanci být dobře západně
nasměrovaná a zakotvená. Právce ale musí přestat vnímat Obamu
jako agenta Moskvy a pochopit, že i on představuje Ameriku.*

Jan Macháček, redaktor Respektu [39]

I po celý druhý rok prezidentství musel dát Obama přednost vnitropolitickým otázkám. Měl proti sobě nejen politickou republikánskou opozici a zčásti i některé demokraty, ale především komplex zbrojního a farmaceutického průmyslu, bankovní sektor, zdravotní pojišťovny a lékaře. Již na začátku roku 2010 podle průzkumu CNN 56 % Američanů spatřovalo ve federální vládě Baracka Obamy ohrožení svých práv, konkrétněji řečeno, bylo přesvědčeno, že vláda a její pravomoci se natolik rozrostly, že bezprostředně ohrožují svobody občanů. Tento názor uvádělo nejen 70 % republikánů, ale i 66 % nezávislých voličů a dokonce 40 % voličů demokratických. Popularita Baracka Obamy zřejmě v reakci na schválení přelomové zdravotní reformy mírně vzrostla. Jeho šance na případné znovuzvolení za dva roky však schválení nového zákona neovlivnilo. Vyplynulo to z průzkumu zpravodajské stanice CNN. S postupem Obamy v úřadě souhlasilo 51 % dotázaných.

Obliba USA ve světě se však díky Obamovi rostla. [40] Poprvé od počátku irácké války byly USA ve světě vnímány spíše kladně. Podle průzkumu, který každý rok zveřejňuje britská BBC, začínal „Obama efekt“ konečně fungovat. Pověst USA ve světě se od jeho nástupu do prezidentského úřadu pomalu, ale jistě zlepšovala. Zatímco před pěti lety označilo působení Ameriky za pozitivní 38 % dotázaných, v roce 2007 to už byla pouhá čtvrtina. Loni se počet kladných odpovědí znovu vyšplhal nad třicetiprocentní hranici. A roku 2010 podle průzkumu v 28 zemích, jehož se zúčastnilo přes 30 000 lidí, to bylo ještě lepší – údaj překročil čtyřicítku.

Doma však Obama zrovna prorokem není. Jeho vládě podle průzkum společnosti Pew Research Center nedůvěřují čtyři z pěti Američanů. Podle agentury Reuters je to nejmenší důvěra v americkou vládu za posledních padesát let. Američané nevěřili, že Obamova vláda dokáže vyřešit největší potíže země. Kromě toho měli pocit, že kabinet zasahuje do problémů, které by se měly řešit na místní úrovni.

Martin Hekrdla napsal: „Dnešek je výsledkem zcela jiné globální volby. V Americe je známa jako ‚Obamovo dilema‘ mezi finančníky a dlužníky, mezi ‚Wall Streetem a Main Streetem‘, mezi liberalismem prezidenta Hoovera a Rooseveltovým ‚Novým údělem‘. Obama si vybral finančníky, Wall Street a Hoovera.“ [41]

Jenže co se na první pohled zdálo jasné, brzy se mohlo ukázat v úplně jiném světle. Svědčí o tom skutečnost, že Obama omezuje sílu vojensko-průmyslového komplexu a snaží se snížit vojenský rozpočet a rozsah zbraňových systémů. Také tlak amerických vyšetřovatelů na největší americké banky se zvýšil. Newyorský státní zástupce Andrew Cuomo vyšetřoval osm velkých bank kvůli podezření, že lhaly ratingovým agenturám a pochybnými prodeji svých finančních derivátů podváděly investory. Kromě Goldman Sachs a Morgan Stanley se šetření týkalo i bank UBS, Citigroup nebo Deutsche Bank. Finanční domy čelily obvinění, že záměrně poskytovaly ratingovým agenturám mylné informace o některých svých finančních produktech jen proto, aby získaly vyšší stupeň ohodnocení. Předmětem vyšetřování byly i ratingové agentury Fitch, Standard & Poor's

a Moody's. Státní zástupce ve snaze rozklíčovat jejich vazby na obviněné banky je vyšetřoval také. Stát a finanční regulátoři od roku 2008 pátrali po tom, proč ratingové agentury udělovaly vysoké stupně hodnocení rizikovým hypotečním derivátům, jejichž hodnota se později na trhu rapidně propadala. Investoři, kteří se řídili těmito pozitivními doporučeními, prodělali miliardy USD. Následně se zhroutil hypoteční trh, jehož pád zažehl nejhorší ekonomickou krizi od druhé světové války. Podezřelé bylo podle státního zástupce Cuoma i chování některých pracovníků zmíněných agentur. Vyšetřovatelé se domnívali, že měli lepší hodnocení nabízet za úplatu. Např. že banka Goldman Sachs nabídla zaměstnancům ratingové agentury Fitch úplatek v řádech milionů USD za to, že nadsadí ratingový stupeň některých produktů Goldmanů. Kromě státního zástupce se pochybným chováním bank na Wall Streetu zabývala Komise pro cenné papíry a burzy (SEC). Ta prošetřovala aktivity banky JPMorgan & Chase a trojici Citigroup, Deutsche Bank a UBS. Komise rozšířila vyšetřování i na banku Morgan Stanley. Byly podezřelé, že nabízely klientům hypoteční deriváty, kterým samy nevěřily a sázely na pokles jejich hodnoty. Bankám tak hrozila stejná žaloba, které čelila společnost Goldman Sachs. Faktem také je, že se obecně snížila důvěra v bezpečnost. Londýnský Mezinárodní institut pro strategická studia (IISS) ve výroční zprávě [42] upozornil, že ochota k mezinárodní spolupráci v důležitých bezpečnostních otázkách v mnoha zemích podstatně poklesla a viníkem jsou důsledky finanční a hospodářské krize. Státy dávají přednost národním zájmům a obezřetněji se zavazují k mezinárodní spolupráci. To vedlo i k posílení sebedůvěry nezápadních bezpečnostních aktérů a k prosazování nezávislejší zahraniční a bezpečnostní politiky. Projevilo se to např. v případě turecko-brazilského návrhu řešení iráckého problému.

Vážným problémem se pro Obamu staly volby do Kongresu, Senátu, volby guvernérů, soudců ad. Koncem roku 2010 se proti němu vytvořila konzervativní fronta i za účasti části demokratů pod ironickým názvem *Tea Party* jako připomínky události na konci 18. století, kdy na protest proti britskému vymáhání daní obyvatelé Bostonu vyházeli do moře náklad čaje ze tří lodí. Nyní šlo o spontánní, stále rostoucí radikální hnutí; objevilo se v roce 2009; ustavující kongres mělo v únoru 2010 v Nashvillu. Sdružuje především bělochy střední a nižší střední třídy, střední generace a věřící – ti kritizují vývoj, tvrdí, že Spojené státy se vzdalují původním tradicím, prosazují se především na platformě republikánské strany. Tato aktivita měla výrazně protiobamovské zaměření, ale bylo zajímavé, že se do čela nepostavila někdejší republikánská kandidátka na místo prezidenta Sarah Palinová. Nejspíš proto, aby neodradila od účasti demokrata. Toto hnutí podobající se Věcem veřejným ovlivnilo zčásti volby. Hnutím podporovaní kandidáti uspěli v senátních primárkách v roce 2010 proti zavedeným politikům, na což museli republikáni reagovat příklonem ke konzervativizmu; kandidáti podporovaní hnutím uspěli v senátních primárkách v Nevadě, Coloradu, Floridě, Kentucky a Aljašce. Senátorské primárky v Delaware vyhrála bez podpory vedení strany téměř neznámá Christine O'Donnelllová.

Řada komentátorů se domnívá, že současné hodnocení Obamova působení ve funkci je již zřetelné. Lze je shrnout zhruba takto: většina amerických voličů se domnívá, že nesplnil jejich velká, až nerealistická, očekávání, která vznikla na základě jeho slibů. Jsou i příčinou odchodu řady poradců z jeho týmu. Všeobecně se uznává jeho legislativní úspěch spojený s přijetím zdravotní reformy, otázkou však je, co to přinese v praxi. Ve volbách Obama ztratil většinu v Kongresu a v Senátu se jeho dosavadní

většina výrazně zmenšila. Jak se zdá, Obamova zahraniční a bezpečnostní politika v tom nehrála vážnější úlohu. Jenže tady je, pokud jde o volby, nutná jistá střízlivost: stejně v podobných volbách dopadl i Ronald Reagan a Bill Clinton. Přesto byli znovu zvoleni. Američané málokdy odmítnou druhou příležitost. Kongres může Obamovi zkomplikovat schvalování zákonů. Ale jako mnohokrát v minulosti, může to mít pro republikány bumerangový efekt, voliči mohou ocenit jeho snahu dále řešit problémy. Nemluvě o tom, že v USA má prezident výjimečné postavení. Kongres mu může komplikovat přijetí rozpočtu, ale prezident dále rozhoduje o zaměření země, o vnitřní a zahraniční politice.

Čeho si málokdo všiml, Obamu už nelze vnímat jako snílka, ukazuje se jako běžec dlouhých tratí postupující systematicky. Nejdříve se pustil do ekonomické krize. A zabodoval. Uspěl i se zdravotnickou reformou, která se sice setkala se silným odporem, ale jeho prestiž alespoň bezprostředně zvýšila. Vytvořil si tím prostor pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Opět postupuje systematicky v několika krocích, po nichž budou následovat další.

Text byl zpracován v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841.

Některé zkratky použité v textu:

BMD	ballistic missile defense	protiraketová obrana
BMDR	Ballistic Missile Defence Report	studie o protiraketové obraně
CENTCOM	United States Central Command (USCENTCOM)	americké velitelství pro Blízký a Střední východ, střední velitelství
GBI	Ground Based Interceptor	antiraketa GBI
IISS	International Institute for Strategic Studies (London)	Mezinárodní institut pro strategická studia (Londýn)
ISAF	International Security Assistance Force	mezinárodní síly bezpečnostní pomoci (mezinárodní ozbrojené síly)
MAAE	[IAEA-International Atomic Energy Agency]	Mezinárodní agentura pro atomovou energii (čs. zkratka)
MBR	[ICBM-Intercontinental Ballistic Missile]	mezikontinentální balistická raketa/střela (čs. zkratka)
SM-3	Standard Missile-3 (interceptor)	antiraketa SM-3
START	Strategic Arms Reduction Treaty	Smlouva o snížení strategických útočných zbraní
WTO	World Trade Organization	Světová obchodní organizace

Poznámky k textu a literatura:

- [1] PEHE, J. Dějinný okamžik jménem Obama. Salon, literární a kulturní příloha, *Právo*, 21. 1. 2010.
- [2] STEJSKAL, L. Je Obama tou změnou, po které volali Američané i svět? *Aktuálně.cz* 27. 1. 2010.
- [3] Tamtéž.
- [4] BĚLOHRADSKÝ, V. Den vyhlášení postdemokracie. Salon, literární a kulturní příloha *Práva*, 16. 2. 2010.
- [5] *Wall Street Journal*, 25. 5. 2010.
- [6] 12. 8. 2010.
- [7] Hovořit o úpadku moci Spojených států je módou již přes dvacet let. Uvedme např. publikace: Paul Kennedy Vzestup a pád velmocí, Allan Bloom The Closing of the American Mind, Fareed Zakaria Postamerický svět, Tony Todt Zle se vede zemi, Cormak McCarthy Cesta, Samuel Huntington Střet civilizací, díla Charlese Kupmana, T. R. Reida, Jeremy Rifkina atd.

- [8] Citováno ze statě CONESA, P. Existuje evropská strategická dimenze? *Literární noviny* 52/2009, s. 21. Převzato z Le Mond diplomatique.
- [9] MITROFANOV, A. Primakov: V zájmu Ruska je stabilní Česko. *Právo*, 10. 2. 2010, s. 12.
- [10] ROMANCOV, M. Nukleární politika v interpolárním světě. 29. 3. 2010, <http://www.natoaktual.cz>.
- [11] KOZÁK, K. Chiméra čínské nadvlády. *MF DNES*, 13. 3. 2010, s. A11.
- [12] BOLTON, J. *Wall Street Journal*, 17. 3. 2010.
- [13] ČERNÝ, K. Je Amerika skutečně v úpadku? *Lidové noviny*, příloha Orientace, 31. 7. 2010, s. 24; ZAKARIA, F. *Postamerický svět*. Praha: Academia, 2010; WALLERSTEIN, I. *Úpadek americké moci: USA v chaotickém světě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005; HUNTINGTON, P. S. *Kam kráčíš, Ameriko?* Praha: Rybka Publishers, 2010.
- [14] Prezident Obama přednesl Zprávu o stavu Unie. *Newsletter*, Americký program 1/2010.
- [15] ČTK, 2. 4. 2010.
- [16] ŠRÁMEK, Ivo: dopisy.hn@economia.cz 10. 3. 2010.
- [17] HAMILTON, D. O atomových zbraních by měli rozhodnout Evropané. *Právo*, 19. 3. 2010, s. 3.
- [18] Z dobrovolných závazků zemí je možno uvést: Chile, Mexiko a Ukrajina ze zbaví všech zásob obohaceného uranu a Kanada části. Argentina a Pákistán oznámily nová vlastní bezpečnostní opatření. Filipíny, Thajsko a Vietnam podpoří existující mezinárodní smlouvy. Itálie, Japonsko, Indie a Čína založí další střediska pro nukleární technologie a výcvik odborníků. Rusko uzavře poslední reaktor na výrobu zbraňového plutonia. USA a Rusko podepsaly dohodu o konverzi 68 tun plutonia na palivo pro reaktory; dalo by se z něho vyrobit 17 tisíc jaderných zbraní.
- [19] ANÝŽ, D. Chvála Obamovy protijaderné nudy. *hn.ihned.cz*, 14. 4. 2010.
- [20] Podle zákona má předkládaná národní bezpečnostní strategie obsahovat zevrubný popis a diskuzi, a to k tematicce celosvětových zájmů, cílů a úkolů, které jsou životně důležité pro Spojené státy; zahraniční politiku, celosvětové závazky a obranné kapacity nezbytné k odstranění agrese a implementaci strategie národní bezpečnosti Spojených států. Dále musí obsahovat navrhované krátkodobé i dlouhodobé využití politických, ekonomických, vojenských i jiných složek moci Spojených států tak, aby chránila a podporovala americké zájmy a dosáhla úkolů stanovených výše, jaké odpovídající kapacity, které budou Spojené státy potřebovat k provádění svojí národní bezpečnostní strategie, včetně zhodnocení vyváženosti těchto kapacit. Poslední část příslušného paragrafu Goldwater-Nicholsova zákona požaduje, aby předkládaná zpráva rovněž obsahovala: ... takové jiné informace, které mohou být nezbytné, aby pomohly informovat Kongres ve věcech spojených se strategií národní bezpečnosti Spojených států. Zdroj: *powerpoint Jana Ludvíka* z jeho přednášky 3. 6. 2010 ve Středisku bezpečnostní politiky CESES FSV UK.
- [21] Zdroj: Pentagon
- [22] *Ballistic Missile Defence Review Report*. Department of Defence USA. February 2010. Z konspektu Miloše Balabána.
- [23] ČTK, 2. 4. 2010.
- [24] *Právo*, 20. 9. 2010, s. 5.
- [25] SACHS, G. Rozvoj, ne vojenskou sílu. *Literární noviny*, 52/2009, s. 4.
- [26] Citováno ze statě Conesa, P.: Existuje evropská strategická dimenze. *Literární noviny*, 52/2009, s. 21. Převzato z Le Mond diplomatique.
- [27] hn.ihned.cz 2. 4. 2010.
- [28] *Wall Street Journal*, 2. 11. 2009.
- [29] *The Washington Post*, 3. 6. 2010.
- [30] Americký vojenský server *Army Times*, 16. 7. 2010.
- [31] *Wall Street Journal*, 27. 7. 2010.
- [32] MOCEK, M., PLESNÍK, V. Vidím v ČR vůli po zlepšení našich vztahů. *Právo*, 8. 12. 2009, s. 12.
- [33] Nešíření jaderných zbraní. *Hospodářské noviny*, 4. 5. 2010.
- [34] DPA, 9. 6. 2010.
- [35] CNN, 23. 9. 2010.
- [36] MITROFANOV, A. Primakov: V zájmu Ruska je stabilní Česko. *Právo*, 10. 2. 2010, s. 12.
- [37] *The Wall Street Journal*, 17. 2. 2010.
- [38] Daniel KAISER. Až Amerika nezvládne dluh, stáhne se. Rozhovor s Niallem Fergusonem. *Lidové noviny*, 5. 1. 2010, Salon.
- [39] *Hospodářské noviny*, 31. 5. 2010.
- [40] Obliba USA ve světě se díky Obamovi zlepšuje. *MF DNES*, 20. 4. 2010.
- [41] HEKRDLA, M. Politická volba. *Právo*, 12. 5. 2010, s. 6.
- [42] Uveřejněna 7. 8. 2010.